

# Utjecaj turizma na okoliš Istarske županije

---

**Fabris, Nina**

**Master's thesis / Diplomski rad**

**2024**

*Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj:* **University of Rijeka, Faculty of Tourism and Hospitality Management / Sveučilište u Rijeci, Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu**

*Permanent link / Trajna poveznica:* <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:191:093430>

*Rights / Prava:* [Attribution 4.0 International](#)/[Imenovanje 4.0 međunarodna](#)

*Download date / Datum preuzimanja:* **2025-01-04**



*Repository / Repozitorij:*

[Repository of Faculty of Tourism and Hospitality Management - Repository of students works of the Faculty of Tourism and Hospitality Management](#)



**SVEUČILIŠTE U RIJECI**  
**Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu**  
**Sveučilišni diplomski studij**

**NINA FABRIS**

**Utjecaj turizma na okoliš Istarske županije**

**Tourism impacts on the environment of the County of Istria**

Diplomski rad

Opatija, 2024.

**SVEUČILIŠTE U RIJECI**  
**Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu**  
**Sveučilišni diplomski studij**  
**Održivi razvoj turizma**

**Utjecaj turizma na okoliš Istarske županije**  
**Tourism impacts on the environment of the County of Istria**

Diplomski rad

Kolegij: **Ekonomika održivog razvoja**

Student: **Nina FABRIS**

Mentor: **Prof. dr. sc. Zvonimira ŠVERKO**  
**GRDIĆ**

Matični broj: **4026/23**

Opatija, rujan 2024.



SVEUČILIŠTE U RIJECI UNIVERSITY OF RIJEKA  
FAKULTET ZA MENADŽMENT U TURIZMU I UGOSTITELJSTVU  
FACULTY OF TOURISM AND HOSPITALITY MANAGEMENT  
OPATIJA, HRVATSKA CROATIA

## IZJAVA O AUTORSTVU RADA I O JAVNOJ OBJAVI OBRANJENOG DIPLOMSKOG RADA

**Nina Fabris**

(ime i prezime studenta)

**4026/23**

(matični broj studenta)

**Utjecaj turizma na okoliš Istarske županije**

(naslov rada)

Izjavljujem da sam ovaj rad samostalno izradila/o, te da su svi dijelovi rada, nalazi ili ideje koje su u radu citirane ili se temelje na drugim izvorima, bilo da su u pitanju knjige, znanstveni ili stručni članci, Internet stranice, zakoni i sl. u radu jasno označeni kao takvi, te navedeni u popisu literature.

Izjavljujem da kao student–autor diplomskog rada, dozvoljavam Fakultetu za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu Sveučilišta u Rijeci da ga trajno javno objavi i besplatno učini dostupnim javnosti u cjelovitom tekstu u mrežnom digitalnom repozitoriju Fakulteta za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu Sveučilišta u Rijeci.

U svrhu podržavanja otvorenog pristupa diplomskim radovima trajno objavljenim u javno dostupnom digitalnom repozitoriju Fakulteta za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu Sveučilišta u Rijeci, ovom izjavom dajem neisključivo imovinsko pravo iskorištavanja bez sadržajnog, vremenskog i prostornog mog diplomskog rada kao autorskog djela pod uvjetima *Creative Commons* licencije CC BY Imenovanje, prema opisu dostupnom na <http://creativecommons.org/licenses/>.

U Opatiji, 12.6.2024.

*Nina Fabris*

Potpis studenta

## Sažetak

Broj turističkih putovanja svakim danom sve više raste te se preferencije turista i njihove želje ubrzano mijenjaju. Turisti traže uz prirodne ljepote i atraktivnosti bogatiju ponudu, a zbog sve većeg rasta broja turista u Istarskoj županiji, utjecaj turizma na okoliš je sve izraženiji. Zbog svoje bogate ponude među kojom je veliki broj prirodnih atrakcija, u radu se stavlja fokus na utjecaj turizma na okoliš te njegove pozitivne i negativne utjecaje na destinaciju. Zbog brojnih pozitivnih ekonomskih utjecaja koje turizam donosi, važno je ostvarena sredstva pravilno raspodijeliti i omogućiti destinacijama da ulažu u zaštitu okoliša. Formuliranjem strategija planiraju se buduće aktivnosti koje će biti u skladu sa održivim razvojem prema kojem se Istarska županija kreće. U radu se daje pregled dosada provedenih strategija za zaštitu okoliša, a empirijskim istraživanjem istražuju se stavovi dionika turizma o okolišu i o utjecajima turizma na njihovu destinaciju, provedenim mjerama zaštite okoliša te sveukupno zadovoljstvo.

Ključne riječi: zaštita okoliša; utjecaj turizma; turistički resursi;

# Sadržaj

<b>Uvod</b>	1
<b>1. Turizam kao pokretač razvoja</b>	3
1.1. Turistički resursi	4
1.2. Važnost turizma za gospodarstvo	7
1.3. Održivi razvoj turizma	10
<b>2. Turizam Istarske županije i njezini prirodni resursi</b>	14
2.1. Turizam u Istarskoj županiji	14
2.2. Geomorfološka obilježja	17
2.3. Voda	20
2.4. Klima	21
2.5. Vegetacija	22
<b>3. Važnost okoliša za razvoj turizma</b>	24
3.1. Utjecaj turizma na okoliš	24
3.2. Utjecaj očuvanog okoliša na turističke tijekove	26
<b>4. Zaštita okoliša Istarske županije</b>	29
4.1. Program zaštite okoliša Istarske županije	29
4.2. Održivi turizam Istarske županije	31
4.3. Eco Domus	32
<b>5. Ispitivanje stavova dionika o okolišu i turizmu</b>	34
5.1. Metodologija istraživanja	34
5.2. Rezultati istraživanja	34
<b>Zaključak</b>	44
<b>Reference</b>	45
Popis ilustracija	50

## Uvod

Turizam je gospodarska aktivnost koja je iznimno osjetljiva na određene promjene okoliša u usporedbi sa ostalim gospodarskim granama u Hrvatskoj. Prirodni resursi su jedni od temelja za razvoj turizma. Opstanak planete i njenog okoliša je posljednjih godina važna komponenta donesenih strategija kako na globalnoj, nacionalnoj razini, tako i na razini poduzeća. Gospodarski razvoj je u velikoj ovisnosti sa zaštitom okoliša zbog čega je koncept održivog razvoja globalno prihvaćen koncept u ekonomiji. Koncept održivog razvoja spaja ekonomske, ekološke i društvene aspekte, a temeljni cilj uz stabilnost gospodarstva je i stabilnost okoliša te očuvanje prirodnih resursa na Zemlji koji se koriste za stvaranje održivih proizvoda i usluga.

Svoje dobre rezultate posjećenosti, Istra duguje prirodnim ljepotama koje privlače turiste u destinaciju. Smještena na sjeverozapadu Hrvatske, Istra je poznata kao destinacija prekrasne prirode, bogate gastronomije i povijesti koja seže duboko u povijest. Istarska županija je među najposjećenijim regijama Hrvatske te se utjecaj turizma na okoliš najbolje može vidjeti na njenom primjeru. Turizam je ključna gospodarska aktivnost u Istri čiji su ekonomski utjecaji iznimno pozitivni, ali istovremeno utječu i na okoliš. Zbog svojih potencijala za dodatno iskorištavanje prirodnih resursa u svrhu turizma Istra je sve više usmjerena ka održivom razvoju, promicanju ekološke osviještenosti, zaštiti prirodnih i kulturnih resursa, usmjerena je na lokalnu zajednicu i na male i mikro proizvođače.

Predmet istraživanja ovog rada je utjecaj turizma na okoliš Istarske županije. Istarska regija privlači veliki broj posjetitelja te je svrha rada analizirati ekološke učinke turističkih aktivnosti, istražiti strategije i prakse kojima je cilj promicanje održivog razvoja i smanjenje negativnih ekoloških učinaka.

Cilj rada je ispitati na koji način turizam utječe na prirodne resurse i okoliš u cjelini te jesu li formulirane strategije državnih tijela kvalitetno implementirane sa pozitivnim rezultatima. Provođenjem empirijskog istraživanja želi se uvidjeti je li uspostavljena ravnoteža između turističkog razvoja i očuvanja okoliša te utvrditi jesu li strateška planiranja i turističko reguliranje dobro formulirani za dugoročnu održivost regije.

Rad postavlja slijedeće hipoteze:

H1: Proaktivnim strategijama moguće je smanjiti negativne utjecaje turizma na okoliš

H2: Ubrzani rast posjećenosti turista rezultira smanjenjem kvalitete života lokalnog stanovništva.

Prilikom pisanja rada korištena je odgovarajuća domaća i strana znanstvena literatura, knjige, članci, časopisi, zbornici radova te relevantni internet izvori. Podaci potrebni za pisanje istraživačkog dijela diplomskog rada su primarni podaci prikupljeni anketnim upitnikom metodom anketiranja. Anketni upitnik je izrađen u elektronskom obliku, a sama anketna pitanja formulirana su na temelju prethodno istražene tematike rada. Sekundarni podaci su dobiveni sa Internet izvora kao što su Hrvatska narodna banka, Hrvatski zavod za statistiku i slični.

Metode koje su korištene za formuliranje rada su znanstvena metoda, povijesna metoda za prikazivanje razvoja analiziranih pojmova, metode analize i sinteze, metode deskripcije, metoda komparacije, metoda dedukcije i indukcije te statistička metoda.

Struktura diplomskog rada, uključujući uvodni dio na početku i zaključka na kraju, se sastoji od 5 poglavlja. Prvo poglavlje istražuje važnost turizma kao pokretača razvoja, osvrće se na turističke resurse kao osnovu stvaranja i obavljanja turističkih aktivnosti, zatim važnost turizma za gospodarstvo zemlje te se definira što je održivi razvoj i koja je njegova važnost za budući razvoj turizma i zaštitu okoliša. Drugo poglavlje prikazuje Istarsku županiju kao privlačnu turističku destinaciju, daje pregled prirodnih resursa koji su važni za stvaranje turističke ponude Istre, a to su geomorfološki resursi, voda i klima. U trećem poglavlju prelazi se na važnost okoliša za razvoj turizma, naglašava se utjecaj turizma na okoliš i na koji način očuvani okoliš utječe na turističke tijekove. Četvrto poglavlje stavlja akcenat na formulirane strategije Istarske županije i projekt Eco Domusa. Peto, ujedno i posljednje poglavlje, prikazuje metodologiju i rezultate istraživanja o stavovima dionika o turizmu i okolišu. Rad završava zaključkom u kojem su navedene zaključne misli te referencama i popisom ilustracija.



# 1. Turizam kao pokretač razvoja

Hrvatska ima brojne prednosti za razvoj turizma, među najbitnijima je povoljan geografski položaj, zatim povoljna klima i bogatstvo prirodnih resursa. Turizam je prepoznat kao bitan segment za gospodarstvo Hrvatske, a njegova važnost je vidljiva u prihodima od turizma koji su značajno veći od ostalih gospodarskih grana u gospodarstvu. Prihodi od turizma su pokretači za brojna ulaganja, kako u ekonomiji tako i za društvo.

“Kao i za mnoge zemlje, turizam je jedan od najvažnijih nositelja gospodarskog razvoja zbog načina na koji nacionalnu valutu čini stabilnom, utječe na povećanje BDP-a, suzbija inflaciju, smanjuje deficit bilance plaćanja i smanjuje hrvatsku ovisnost o uvozu koja je još uvijek izuzetno velika” (Škrinjarić 2011, 147). Neke od glavnih funkcija koje turizam donosi su rast dohotka, rast kapitalnih ulaganja, rast javnih prihoda i među najbitnijima rast zapošljavanja. Turizam čine međusobno povezani dijelovi različitih grana i djelatnosti te su njegovi učinci sakriveni u sklopu učinaka niza gospodarskih djelatnosti. Hrvatska ima velik izvoz usluga koje većim djelom čine usluge turizma. Ekonomske koristi su usmjerene na privatni i javni sektor, neprofitni sektor te na lokalno stanovništvo. Uz ekonomske učinke turizma tu su i neekonomski učinci koji su podjednako važni, ali ne toliko vidljivi. Razvojem turizma posljednjih desetljeća poraslo je zanimanje za planiranim upravljanjem kulturnom i prirodnom baštinom. Utjecaj turizma je vidljiv i u kvaliteti života stanovništva, veći životni standard, ulaže se u infrastrukturu, obrazovanje i jačanje ljudskog kadra.

Negativni ekonomski učinak koji je najizraženiji u hrvatskom turizmu je sezonalnost. Najveća turistička posjećenost je tokom ljetnih mjeseci, što sa sobom donosi neujednačene cijene tokom godine. Cijene nekretnina su, posebno u razvijenijim destinacijama koje pretežno čine one u priobalnom prostoru, iznimno više od ostatka zemlje. Prihodi od turizma nadilaze prihode ostalih gospodarskih grana zbog čega dolazi do deindustrijalizacije. Hrvatska u svojoj strategiji razvoja održivog turizma do 2030. godine potiče razvijanje selektivnih oblika turizma čime se želi postići ravnoteža tokom cijele godine, a cilj je osigurati ravnomjerniji regionalni turistički razvoj, smanjiti negativan utjecaj na okoliš, osigurati konkurentan i inovativan turizam poticanjem inovacija i digitalne transformacije. Strategijom se želi preći sa neodrživog koncepta turističkog razvoja na održivi razvoj te se identificiraju razvojne potrebe i potencijali (Strategija razvoja održivog turizma do 2030., čl. 1.).

## 1.1. Turistički resursi

Turistički resursi su podloga za stvaranje i osmišljavanje turističkih proizvoda i usluga te oni čine razliku u ponudi pojedinih turističkih destinacija. Resursi se definiraju kao materijalna i duhovna dobra koja imaju gospodarsku važnost, odnosno može ih se valorizirati i koristiti kao inpute za proizvodnju roba i usluga te se tako stvara bruto domaći proizvod (Čavlek i Prebežac 2011, 125). Kao sažetu definiciju resursa može se reći da su to sve prirodne i proizvedene stvari, ljudsko znanje i sposobnosti koje se mogu koristiti za zadovoljavanje potreba za potrošnju ili proizvodnju (Ekonomski leksikon 1995,787). Turistička resursna osnova je dio svih gospodarskih resursa neke zemlje ili prostora. Pod turističku resursnu osnovu spadaju turističke atrakcije te ostali izravni kao i neizravni turistički resursi. Turistički resursi se prema Kušenu (2001, 6) mogu definirati kao skupni naziv za turističke atrakcije, turističku suprastrukturu, turističke agencije, turističku organiziranost destinacije, turističke kadrove i slično. Prema strukturi se tada može podijeliti turističke resurse na temeljne turističke resurse, neizravne turističke resurse i na ostale izravne turističke resurse. Pod temeljne turističke resurse spadaju potencijalne i realne turističke atrakcije. Ostali izravni turistički resursi mogu biti turističko-ugostiteljske građevine, turistički uređaji, turističke zone, turistička mjesta, turističke destinacije, turističke agencije, turističke informacije i promidžbeni materijali, turistički kadrovi, turistička educiranost lokalnog stanovništva, turistička organiziranost destinacije i sustav turističkog informiranja. Dok se neizravne turističke resurse dijeli na očuvani okoliš, komunalnu infrastrukturu i sadržaj društvenog standarda, geoprometni položaj, prometnu povezanost, dobru prostornu organizaciju kraja, privlačno oblikovane zgrade i očuvani kulturni krajolik, mirnodopsko stanje i političku stabilnost te ostale resurse. Turističke resurse dijeli se na prirodne koje čine klimatski, geomorfološki, hidrografski, biogeografski i pejzažni resursi, dok se društveni dijele na kulturno-povijesne, etnosocijalne, umjetničke, manifestacijske i ambijentalne resurse (Čavlek, Bartoluci i Kesar 2011, 131). Što je bogatija destinacija resursima to je veći potencijal i mogućnost za stvaranje kvalitetnijih turističkih proizvoda. Turizam kao aktivnost koja spaja više različitih djelatnosti ima sposobnost valoriziranja velikog broja prirodnih i društvenih resursa koji možda u pojedinim djelatnostima ne bi imali vrijednost.

Može se zapravo naglasiti da turizam bez atrakcija ne bi postojao, a isto tako bez turizma ne bi bilo turističkih atrakcija (Gunn, 1972, 24). Kada se govori o resursima, ne mora svaki resurs biti i turistička atrakcija, ali zato svaka turistička atrakcija kao osnovu ima neki

turistički resurs koji je valoriziran. Zbog toga se većina znanstvenika slaže sa tvrdnjom da su turističke atrakcije temeljni resurs na kojem je turizam razvijen (Encyclopedia of Tourism 2000, 35). "Potencijalne i realne turističke atrakcije temeljni su turistički resurs svake turističke destinacije koji određuje i uvjetuje strukturu njene turističke ponude te razvoj turizma uopće. Njihova bit određena je turističkim potrebama, motivima i aktivnostima. Sve turističke atrakcije snažno su prostorno obilježene, bez obzira na to da li su same dio prostora ili je njihova pojavnost strogo prostorno određena" (Kušen 2001, 7). Pojam atrakcija je nastao 60-tih godina 19. stoljeća i u većini je označavao nešto što privlači pažnju, neko obilježje koje privlači u destinaciji, točnije one resurse koji su prilagođeni za turiste. Njima se potiče interes za turističko putovanje ili turistički proizvod. Turističke atrakcije koje su potencijalne, realne postaju tek kada su fizički i javno dostupne, kada je njihovo razgledavanje moguće.

Klasifikacija atrakcijske osnove je temelj za turistički razvoj te je funkcionalna klasifikacija postupak kojim se ona identificira, evidentira, sistematizira i evaluira. Razvoj održivog turizma ovisi o identifikaciji, vrednovanju i zaštiti svih potencijalnih i realnih atrakcija (Cetinski 2005, 23). Cilj funkcionalne klasifikacije je osigurati informacije. Razlikuje se nekoliko klasifikacija turističkih atrakcija koje se temelje na formalističkom pristupu i formalnoj podjeli. Najupotrebljivija je podjela na prirodne i društvene atrakcije, ali ona nije dovoljna za funkcionalni pristup i potrebe. Kako bi se riješio taj nedostatak uvela se treća vrsta, različita događanja, koja i dalje nije riješila nedostatke. Procjenjivanje je dio samog planiranja u destinaciji i marketinga. Nastoji se da se atrakcije popišu kako bi se njihov razvojni potencijal iskoristio ili ukoliko je potrebna zaštita da se ona provede, ali još uvijek ne postoji tipologija koja je općeprihvaćena. Samoju inventarizaciji se može pristupiti na tri načina, a najčešći je grupiranje atrakcija u nominalne kategorije to jest formalni pristup, koji uključuje kulturne artefakte i prirodu (Kušen 2001, 7).

Kušen (2001, 8) je funkcionalnu klasifikaciju turističkih atrakcija vezao uz njihove značajke za turističke motive i turističke aktivnosti. Klasifikacija se sastoji od osnovne vrste atrakcija te pripadajućeg motiva ili aktivnosti te grupe atrakcija (prirodne, stvorene, izvorne, doručene, pretežito dokoličarske, nedokoličarske, materijalne, nematerijalne):

1. Geološke značajke prostora - sportska rekreacija, dokoličarska edukacija, zadovoljstvo, nedokoličarski motivi
2. Klima - odmor i oporavak, sportska rekreacija, zadovoljstvo, nedokoličarski motivi
3. Voda - odmor i oporavak, sportska rekreacija, dokoličarska edukacija, zadovoljstvo, nedokoličarski motiv

4. Biljni svijet - odmor i oporavak, dokoličarska edukacija, zadovoljstvo, nedokoličarski motivi
5. Životinjski svijet - dokoličarska edukacija, zadovoljstvo, sportska rekreacija, nedokoličarski motiv
6. Zaštićena prirodna baština - dokoličarska edukacija, zadovoljstvo, sportska rekreacija, nedokoličarski motiv
7. Zaštićena kulturno-povijesna baština - dokoličarska edukacija, zadovoljstvo, nedokoličarski motivi
8. Kultura života i rada - dokoličarska edukacija, zadovoljstvo, nedokoličarski motivi
9. Znamenite osobe i povijesni događaji - dokoličarska edukacija, nedokoličarski motivi
10. Manifestacije - zadovoljstvo, dokoličarska edukacija, nedokoličarski motivi
11. Kulturne i vjerske ustanove - zadovoljstvo, dokoličarska edukacija, nedokoličarski motivi
12. Prirodna lječilišta - odmor i oporavak, sportska rekreacija, zadovoljstvo, nedokoličarski motivi
13. Sportsko-rekreacijske građevine i tereni - sportska rekreacija, zadovoljstvo, nedokoličarski motivi
14. Turističke staze, putevi i ceste - odmor i oporavak, sportska rekreacija, dokoličarska edukacija, zadovoljstvo, nedokoličarski motivi
15. Atrakcije zbog atrakcija - sportska rekreacija, dokoličarska edukacija, zadovoljstvo
16. Turističke paraatrakcije – nedokoličarski motivi

Klasifikacija mora biti funkcionalna i dvostupanjska, što znači da je podijeljena na globalnu i detaljnu razinu. Na globalnoj razini je podjela na osnovne vrste dok je na detaljnoj razini na podvrste. Gore navedena podjela se sastoji od 16 osnovnih turističkih atrakcija te se prema rednim brojem podjele dodjeljuje šifra i time se označava kojoj osnovnoj vrsti ta atrakcija pripada.

## 1.2. Važnost turizma za gospodarstvo

Turizam je u mnogim državama vrlo utjecajan na gospodarstvo, međutim samo kroz statistiku je teško prikazati njegovu ekonomsku važnost. Ono što otežava mjerenje turizma je njegova povezanost različitih gospodarskih djelatnosti čime se ne svrstava u posebno jedan sektor kojeg bi se moglo analizirati. Europska unija je vodeća destinacija u turističkim dolascima te turizam ostvaruje 10 posto bruto domaćeg proizvoda te 12 posto zaposlenih radi u turizmu. Hrvatska kao i ostale članice Europske unije je jako orijentirana prema turizmu što dokazuje prihod od 17 posto u ukupnom bruto domaćem proizvodu (Europska komisija 2020, 1). Hrvatsko gospodarstvo ima među najvažnijim sektorima tercijarni sektor uslužnih djelatnosti. Kada se govori o turizmu u kontekstu njegove važnosti za Hrvatsku, naglašava se njegova veličina i važnost. Osim što utječe na rast BDP-a, turizam smanjuje nezaposlenost. Zbog velikog oslanjanja na turizam u gospodarstvu Hrvatske zanemaruju se ostale gospodarske grane, ne razvijaju se ili nestaju. Jedan od primjera velikog oslanjanja na turizam je period za vrijeme pandemije Covid virusa. Turističke aktivnosti su zbog restrikcija bile otežane, u nekim destinacijama i onemogućene, rezultat toga je bio veliki pad turističkog prometa što se reflektiralo i u državnim prihodima. Turizam stvara veliki prihod, čak veći i od ukupnog prihoda nafte u svijetu, otvara radna mjesta i podržava poslovanje u lokalnoj zajednici. Nakon gubitka od skoro 4,9 triliona USD u 2020. godini što iznosi pad od 50,4%, doprinos putovanja i turizma GDP-u je godinu nakon porastao za 1 bilion USD (+21,7% porasta). U 2019. godini, sektor putovanja i turizma doprinio je 10,3% globalnom GDP-u; udio koji se smanjio na 5,3% u 2020. zbog ograničenja mobilnosti (Smajlović 2023, 116).

Funkcije turizma mogu se podijeliti u dvije skupine. Pod funkcijama turizma podrazumijevaju se sve aktivnosti koje utječu na ostvarivanje nekih ciljeva turizma kako ekonomskih tako i neekonomskih, a to su ekonomske i neekonomske funkcije. To su zapravo sva djelovanja turizma koja utječu na čovjeka, društvo, gospodarstvo, prirodu, okoliš i slično. Funkcije turizma se dijele na slijedeće skupine (Galičić i Laškarin 2016, 70-71):

1. Ekonomske funkcije – njihovo djelovanje je vidljivo u rezultatima određenih gospodarskih učinaka. Osnovni ekonomski učinci se ostvaruju kroz razvoj turizma te se oni dijele na: multiplikativnu funkciju, razvojnu funkciju, funkciju zapošljavanja, funkciju uravnoteženja platne bilance te funkciju poticanja međunarodne razmjene dobara.

2. Neekonomske funkcije – one uključuju one skupine funkcija koje vrše rekreacijsko djelovanje i nije im cilj ostvarivanje gospodarskih ciljeva, a najznačajnije su zdravstvena, kulturno obrazovna, socijalna i političko-ideološka funkcija.

Multiplikativna funkcija turizma opisuje snagu turizma u multipliciranju dohotka koji je ostvaren u inicijalnoj fazi turističke potrošnje, u trenutku kada započne turistička potrošnja, točnije kada se podmire računi usluga ili proizvoda. Inicijalna faza se zatim nastavlja na nižim razinama te tu turistička potrošnja ne staje. Novac koji je stečen turističkom potrošnjom stranih gostiju zapravo kruži kroz faze u više ostvarenih transakcija i time se kroz više djelatnosti, koje turizam objedinjuje, prihod provlači. Razvojem gospodarstva raste turistički multiplikator te međusobno utječu na obostrani razvoj. Multiplikator se može prikazati kao broj obrtaja jedinice turističke potrošnje u toku jedne godine prije izlaska iz gospodarskog toka. Vrste multiplikatora dijele se na prometni multiplikator, dohodovni multiplikator i multiplikator zaposlenosti. Ekonomski učinci koji su nastali takvim kruženjem novca su (Galičić i Laškarin 2016, 74):

- Izravni ekonomski učinci - to su prihodi koji poduzetnici ostvare kroz prodaju svojih proizvoda i usluga, nazivaju se i inicijalnom potrošnjom
- Neizravni ekonomski učinci – njihov drugi naziv je sekundarna potrošnja, kao što su troškovi hrane i pića
- Inducirani ekonomski učinci – uključuju povećanje kupovne moći stanovništva koja je omogućena zbog turističke potrošnje u destinaciji.

Turizam ima funkciju razvoja privredno nerazvijenih područja, potiče razvoj regija u kojim se odvija turistička potrošnja. Destinacije koje obiluju prirodnim ljepotama koriste te prednosti za obavljanje turističkih aktivnosti. Isto tako nacionalni dohodak se iz razvijenih regija prenaša na nerazvijene regije.

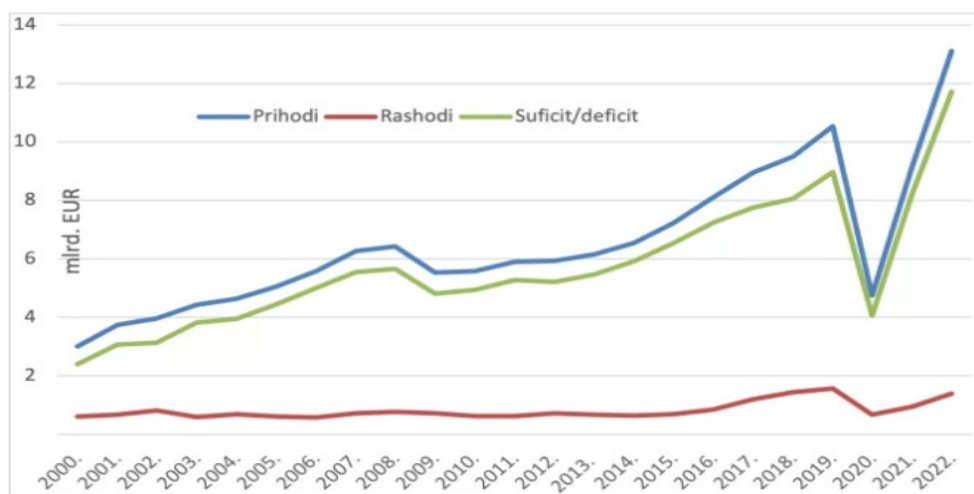
Turistička satelitska bilanca (TSA) procjenjuje izravni ekonomski doprinos turizma u nacionalnom gospodarstvu te je to alat i okvir kojim se kvantificiraju utjecaji turizma u nacionalnom računovodstvu. Međunarodno je priznata te je podloga za analize u turizmu, a sastavljena je od strane Ujedinjenih naroda i Svjetske turističke organizacije (Čović, Bilal Zorić i Buljat 2023, 43).

Razvoj turizma pozitivno utječe na rast zaposlenosti. Sam razvoj turizma prirodno zahtijeva dodatnu radnu snagu zbog povećanog obima poslova koje donosi. Turizam nudi veliki broj radnih mjesta s fleksibilnim radnim vremenom, poput part-time i privremenih zaposlenja. U današnjim uvjetima života, takvi fleksibilni oblici rada su izuzetno traženi. Veliko značenje turizma u stvaranju zaposlenosti leži u činjenici da turistička aktivnost ne

zapošljava samo u turističkom sektoru, već značajno potiče otvaranje radnih mjesta i u drugim ekonomskim granama povezanim s turizmom. Turizam je vrlo kompleksna uslužna djelatnost pa prilikom kupnje turističkog proizvoda ne postoje jasne transakcije kao kod kupnje, primjerice, osobnog vozila. U turizmu se radi o velikom broju mogućih kombinacija proizvoda i usluga, uključujući prijevoz, smještaj, prehranu, ulaznice, suvenire i drugo (Blažević 2007, 313).

Funkcija poticanja međunarodne razmjene dobara je bitna za ekonomiju zemlje. Prilikom međunarodne razmjene svaka se transakcija bilježi na platnoj bilanci, odnosno prikazuje se u kretanjima izvoza i uvoza roba i usluga na računu tekućih transakcija platne bilance. Turizam čini većinu izvoza Hrvatske te je bitan izvor deviznih sredstava. Specifičnost turizma naspram izvoza ostalih roba i usluga je u njegovoj statičnosti jer da bi se ostvarila prodaja proizvoda i usluga turist mora doći u destinaciju gdje troši svoja sredstva koja je stekao izvan receptivne zemlje bez da se proizvode i usluge izvozi. Takav obrnuti proces naziva se i „nevidljivim izvozom” (Galičić i Laškarin 2016, 79).

Bilanca plaćanja prati razmjenu dobara i usluga Hrvatske s ostalim državama na otvorenom gospodarskom tržištu. Putem bilance se pokazuju prihodi od stranih turista te iako prihodi domaćih turista nisu zastupani u bilanci pretpostavlja se da razlika ne bi trebala biti veća od 10 posto. Na grafikonu u nastavku je prikazan prihod turizma od inozemnih turista od 2000. godine do 2022. godine te rashod kojeg predstavljaju domaći turisti koji svoju turističku potrošnju troše u inozemstvu.



Graf 1. Prihodi i rashodi od turizma

Izvor: Ekonomska baza, <https://ekonomskabaza.hr/analize/koliki-su-hrvatski-prihodi-od-turizma> (10. travnja)

Rashodi su na grafu puno niži od prihoda, a razlog tome je mali broj stanovnika koje Hrvatska ima. Domaći turisti u 2022. ostvarili su 2,5 milijuna dolazaka i 7,8 milijuna noćenja, dok je broj dolazaka stranih turista 2022. godine iznosio 15,8 milijuna dolazaka i 82,3 milijuna noćenja (Državni zavod za statistiku 2023.).

### **1.3. Održivi razvoj turizma**

Prilikom odlučivanja i osmišljavanja aktivnosti svaka organizacija treba sustavno razmotriti ekonomske i društvene činitelje vezane uz zaštitu okoliša. Svaka destinacija ima cilj privući što veći broj posjetitelja i time ostvariti i ekonomsku zaradu, ali ključno je prilikom formuliranja strategije definirati određeno ograničenje dolazaka. Svaka flora i fauna koja se posjećuje mora imati nekakvo ograničenje pristupa, a danas u svijetu brojne destinacije imaju takav pristup atrakcijama. Svaka destinacija iziskuje određeni period oporavka (Blesauer, Gregorić i Hegeduš 2015, 101).

Koncept održivog razvoja počiva na četiri načela održivosti, a to su ekološka, ekonomska, društvena i tehnološka održivost. Održivi razvoj je koncept kojeg se često poistovjećuje sa brigom o okolišu te se time zanemaruju ostala načela osim ekološke održivosti. Ekološka održivost osigurava usklađenost ekoloških procesa, biološku raznolikost i očuvanje bioloških resursa. Društvena održivost osigurava usklađenost razvoja i očuvanja kulture, vrijednosti stanovništva na koje razvoj utječe i zaštitu identiteta lokalne zajednice. Ekonomska održivost uključuje ekonomske učinke razvoja turizma na način da se upravljanjem resursima omogući njihovo korištenje sadašnjim i budućim naraštajima. Tehnološka održivost zahtjeva razvoj i korištenje tehnologije koja omogućuje ostvarivanje ekonomskih ciljeva, a da istovremeno uvažava ekološku održivost. Koncept održivog razvoja turizma nastoji zadovoljiti tri strane koje su uključene u obavljanje turističkih aktivnosti. Prvo je zadovoljenje potreba gostiju, zatim očuvanje okoliša te treće, potrebe dionika koji pružaju turističke usluge. Kako bi se to postiglo potrebno je umrežavanje i integriranje (Brčić-Stipčević, Petljak i Renko 2010, 5). Ovakav koncept ne nastoji spriječiti razvoj, ali naglašava granice koje je potrebno poštivati zbog ograničenih resursa. Zbog manjka znanja teško je precizno definirati granice iako se unatoč tome one ne smiju zanemariti pogotovo u situacijama kada posljedice mogu biti nepopravljive. Destinacije moraju težiti politici koja će spriječiti dugoročne posljedice na



resurse, društvo i kulturu tako što će dugoročno planirati razvoj sa ciljem da buduće generacije mogu jednako koristiti resurse. Dugoročna loša politika šteti samoj destinaciji i dovodi do njenog propadanja. Najprihvaćenija definicija održivog razvoja, s obzirom da su definicije različite i variraju, je definicija Svjetske komisije za okoliš i razvoj (WCED) koja je 1987. godine u izvješću poznatom kao „Bruntland izvješće“ održivi razvoj definirala kao razvoj koji zadovoljava potrebe sadašnjih generacija bez ugrožavanja mogućnosti budućih generacija da zadovolje svoje potrebe (Bruntland 1987, 41).

Razvoj teorijskih disciplina i pravaca je imao značajan doprinos u podizanju svijesti o zaštiti okoliša, no još veći utjecaj imale su različite inicijative, organizacije i institucije. Od druge polovice 20. stoljeća, sve ozbiljnije su shvaćale probleme okoliša i aktivno se angažirale u njihovom rješavanju. Republika Hrvatska ne zaostaje mnogo za pionirskim zemljama u izgradnji svijesti o zaštiti okoliša, kao i generalnoj brizi za okoliš (Raguž 2022, 382). Briga o okolišu i interes za to područje javljaju se intenzivnije od Konferencije o čovjekovom okolišu Ujedinjenih naroda koja je održana 1972. godine u Stocholmu. Plan aktivnosti na području održivog razvoja turizma sadržava i „Agenda 21“ koja je usvojena 1992. godine u Rio de Janeiru na Svjetskom summitu te naglašava važnost promjena u planiranju razvoja, promjena koje uključuju noviji pristup i shvaćanje čovjekova utjecaja na okoliš (Vujić 2005, 20). Agenda 21 predstavlja dokument koji obuhvaća opsežan plan budućih djelovanja u području održivog razvoja. Sadrži preko 100 područja koja se tiču ključnih pitanja kao što su klimatske promjene, borba protiv suše, onečišćenje mora, uništavanje šuma, ljudski resursi, poljoprivreda i mnogi drugi. Cilj je da države prepoznaju svoje okolišne probleme i razviju strategije i programe usmjerene na zaštitu okoliša. Agenda 21 poziva vlade svih država da usvoje nacionalne strategije održivog razvoja te je i danas ostao važan dokument za promicanje održivosti na globalnoj razini (Črnjar i Črnjar 2009, 92).

U rujnu 2000. godine, državnicima iz tadašnjih 189 zemalja članica Ujedinjenih naroda su usvojili Milenijsku deklaraciju koja predstavlja politički dokument UN-a za 21. stoljeće. Deklaracija utvrđuje ciljeve na različitim područjima od interesa za sve članice, kao i za međunarodnu zajednicu u cjelini te aktivnosti koje trebaju pridonijeti njihovom ostvarenju do 2015. godine. Milenijski ciljevi razvoja pružaju široki okvir za planiranje gospodarskog, društvenog, ekološkog i drugih oblika razvoja u zemljama. Iako ne mogu obuhvatiti sve aspekte razvoja nekog društva, promatraju se kao mjerilo za postizanje globalnih ciljeva, prilagođenih regionalnim i nacionalnim specifičnim okolnostima i potrebama. Republika Hrvatska, kao članica Europske unije, preuzela je plan podrške EU u postizanju Milenijskih ciljeva razvoja. Ovaj angažman je utvrđen potpisivanjem Milenijske deklaracije koja

naglašava važnost međunarodne suradnje i globalnog partnerstva u ostvarivanju ciljeva Milenijskog projekta (Ministarstvo vanjskih poslova i europskih integracija 2010, 4).

Konferencija Ujedinjenih naroda o održivom razvoju održana je u New Yorku 25. rujna 2015. godine, na kojoj je usvojen Program globalnog razvoja za 2030. (Agenda 2030). Tom prilikom doneseno je 17 novih ciljeva održivog razvoja za razdoblje do 2030. godine. Ovi ciljevi, nazvani globalnim ciljevima održivog razvoja, nadovezuju se na osam milenijskih razvojnih ciljeva koji su obilježili razdoblje do 2015. godine. Novi razvojni ciljevi proširuju djelokrug na područje promjene klime i održive potrošnje, naglašavaju vrijednost inovativnosti te važnost mira i pravde za sve (Odras-Održivi razvoj zajednice 2015, 1).

Europska unija teži postizanju europskog konsenzusa o održivom razvoju i svoje vizije i okvira za djelovanje svih institucija i država njenih članica, s posebnim naglaskom na međusektorske pokretače razvoja kao što su ravnopravnost spolova, mladež, održiva energija i borba protiv klimatskih promjena. Može se reći da je održivost europski zaštitni znak, uz visoku razinu gospodarskog razvoja i socijalne kohezije (Gongeta, Roša i Garvanović 2020, 3).

Održivi razvoj je postao vrlo popularan kada se počelo pričati o budućem smjeru razvoja koji je trebao zaustaviti dotadašnji negativan razvoj masovnog turizma koji je neodrživ i štetan te se je 1970-ih godina počeo predlagati novi koncept razvoja. S obzirom na izraženu sezonalnost u turističkim destinacijama koja najviše utječe na pojavu masovnog turizma, započelo je promišljanje o pritiscima na okoliš i stanovništvo (Milardović 1999, 3).

„Velika ovisnost o fosilnim gorivima, izazovi promjene klime, konstantno smanjivanje prirodnih resursa, ali i porast svjetskog stanovništva, nameću potrebu za promišljanjem o novim pristupima globalnoj ekonomiji koja će funkcionirati na temeljima održivog razvoja. Postavlja se pitanje da li je takav pristup moguć i postoje li rješenja za sve brojnije globalne ekonomske probleme? Jer u globalnim okolnostima niti jedan dio svijeta ne može funkcionirati zasebno, posljedice osjećaju svi“ (Lončar 2020, 13). Neki autori postavljaju pitanje mogu li globalizacija i održivi razvoj biti procesi koji će podupirati jedan drugoga ili se sukobiti. Suvremeni razvoj ekonomije u doba globalizacije doveli su do problematičnog razvoja te je potrebno definirati razvoj koji će gospodarstvo kontrolirati u zadanim okvirima. Održivi razvoj mora povezivati i kakvoću okoliša, gospodarski razvoj, a zaštita okoliša se ne bi smjela osigurati na način da se ograniči razvoj već je potrebno ekološka pitanja usmjeriti prema održivom razvoju (Črnjar i Črnjar 2009, 78).

Turizam i održivi razvoj treba shvatiti kao dvije zavisne varijable koje međusobno jedna drugu određuju. Održivi razvoj omogućuje zaštitu turističkih resursa čime se omogućuje

njihovo nesmetano korištenje i u budućnosti (Hitrec 2002, 457). Koncept održivog turizma treba biti usmjeren prema destinacijama masovnog turizma, jer bi njihov razvoj bez održivosti ozbiljno ugrozio temelje budućeg poslovanja. Pojava masovnog turizma i preveliki broj turista u turističkim destinacijama često su kritizirani zbog štete koju uzrokuju, kako u turističkim područjima tako i u prirodnom okruženju. Primjer zelenih hotela u Hrvatskoj predstavlja pozitivan korak prema očuvanju prirodnih resursa i poštivanju načela održivog turizma. Zeleni hoteli koriste obnovljive izvore energije, postižu visoku energetske učinkovitost te provode sustav recikliranja (Cetina 2022, 83). Sve više putnika prilikom rezervacije hotela biraju one s oznakom "zeleni hotel" kako bi i sami doprinosili zaštiti okoliša. Provedba zelenih praksi u hotelijerskom poslovanju je učinkovita za očuvanje okoliša i donosi konkurentsku prednost na tržištu. Ekološke prakse u sektoru smještaja sve više rastu, a ekološki osviješteni turisti sve više zahtijevaju takvu vrstu usluge (Gregorić, Somođi i Patafta 2019, 36).

## **2. Turizam Istarske županije i njezini prirodni resursi**

Istarska županija je najzapadnija županija u Republici Hrvatskoj i najveći jadranski poluotok. Smještena je u sjeveroistočnom dijelu Jadrana i ima povoljan geografski položaj. Čini poveznicu između Srednje Europe i Mediterana te se nalazi na pola puta između ekvatora i sjevernog pola. Okružena je morem s tri strane te na sjeveru graniči sa Slovenijom. Sjevernu granicu određuje linija između Miljskog zaljeva u blizini Trsta, na istoku i jugu s Primorsko-goranskom županijom, dok na zapadu graniči s Italijom. Ukupna površina Istarskog poluotoka iznosi 3.476 četvornih kilometara koje dijele Hrvatska, Slovenija i Italija. Od ukupne površine Hrvatskoj pripada 3.130 četvornih kilometara i to iznosi skoro 5 posto od ukupne površine Republike Hrvatske. Teritorijalno je podijeljena na 41 jedinicu lokalne samouprave, koje čine 10 gradova i 31 općina, a njen administrativni centar je u Pazinu. Općine su: Bale, Barban, Brtonigla, Cerovlje, Fažana, Funtana, Gračišće, Grožnjan, Kanfanar, Karojba, Kaštelir - Labinci, Kršan, Lanišće, Ližnjan, Lupoglav, Marčana, Medulin, Motovun, Oprtalj, Pićan, Raša, Sveti Lovreč, Sveta Nedelja, Sveti Petar u šumi, Svetvinčenat, TarVabriga, Tinjan, Višnjan, Vižinada, Vrsar i Žminj (Zavod za geologiju 2013, 3).

Istra je poznata kao regija multikulturalnog stanovništva, a prema posljednjem popisu iz 2021. godine Istarska je županija brojila 195.237 stanovnika (Državni zavod za statistiku 2022, 15). Istarska županija se ističe kao jedna od najrazvijenijih regija u Hrvatskoj s visokim standardom života i uspješnom ekonomijom, a turizam je ključna gospodarska aktivnost Istre. Regija privlači veliki broj turista tijekom cijele godine, kako zbog svojih obalnih ljepota i plaža, tako i zbog kulturnih događanja, manifestacija, sportova na otvorenom te eno-gastronomskih doživljaja.

### **2.1. Turizam u Istarskoj županiji**

Turizam je u Istri započeo još u doba Rimskog carstva. Rimljani su gradili svoje vile uz more te je u to vrijeme sagrađena i poznata turistička atrakcija, pulska Arena. Osim vila gradili su terme i amfiteatre, stvarajući tako temelje za kasniju turističku industriju. Za vrijeme vlasti Venecije, Venecijanci su razvili brojne lučke gradove poput Rovinja, Poreča i Umaga, koji su

postali važni trgovački i kulturni centri. Ovo razdoblje također je obilježeno izgradnjom utvrda i kula, koje i danas čuvaju istarske gradove.

Moderni turizam nalik na današnji turizam razvio se u 19. stoljeću za vrijeme austrougarske vlasti. U to vrijeme započela je gradnja hotela i odmarališta, a veliku popularnost imao je zdravstveni turizam. Lječilišta i toplice su bili osnova tadašnjeg turizma, doprinijeli su dobrom glasu te su ujedno utjecala i na razvoj izletničkog turizma (Šuligoj 2015, 3). Za vrijeme Jugoslavije raste interes za kupališnim turizmom, promovirao se masovni turizam te su se gradili moderni hoteli, kampovi i apartmani. Ovo razdoblje donijelo je značajan ekonomski rast Istre te je ubrzano narastao broj posjetitelja. Svoj pravi uzlet, turizam je doživio osamdesetih godina te traje i do danas. Zbog svog položaja, makar malenih površina, poluotok je bio pod vlašću više vlasti zbog čega je i povijest turizma Istre još uvijek neistražena tema do kraja.

Turizam Istarske županije treba pratiti pomak u razvoju svjetskog turizma prema kvaliteti te nastojati zamijeniti dosadašnji naglasak na količini s naglaskom na kvaliteti. A to podrazumijeva kvalitetno iskorištavanje povijesne i kulturne baštine kao turističkog potencijala, te zaštitu, očuvanje i promociju relevantnih prirodnih atrakcija. Nadalje, potrebno je uvesti svjetske standarde u ponudu hotela i drugih turističkih sadržaja u županiji. Danas se može sigurno tvrditi da su ekologija, kultura i zdravlje tri dominantna elementa razvoja svjetskog turizma, koje Istarska županija mora svjesno i pažljivo ugraditi u vlastitu turističku ponudu (Uravić i Hrvatin 2009, 9).

Turistička zajednica Istarske županije je javna neprofitna organizacija osnovana za područje Istarske županije prema Zakonu o turističkim zajednicama i promicanju hrvatskog turizma, a njezini članovi su turističke zajednice općina i gradova koje su osnovane na području Istarske županije. Njeno djelovanje je na načelu destinacijskog menadžmenta i njena zadaća je razvoj i promicanje turizma kao i promicanja interesa pravnih i fizičkih gospodarskih osoba koje su uključene u turističke aktivnosti. Glavne zadaće i poslove koje obavlja mogu se podijeliti na slijedeće (Turistička zajednica Istarske županije 2023.):

1. Strateško planiranje i razvoj
2. Sudjelovanje u izradi strateških dokumenata i ostalih planskih podloga za razvoj turizma.
3. Donošenje strateškog marketinškog plana za područje Istarske županije, usklađenog s strategijom marketinga hrvatskog turizma.
4. Provoditi strateške marketinške projekte definirane od strane Hrvatske turističke zajednice.

5. Sudjelovanje u procesima zakonodavstva, prostornog planiranja te ostalih regulatornih i upravljačkih instrumenata na razini Istarske županije kako bi se osigurao konkurentan i dugoročno održiv razvoj turizma.
6. Koordinacija i komunikacija s dionicima iz privatnog i javnog sektora u Istarskoj županiji.
7. Suradnja s ključnim partnerima, drugim županijama/regijama te turističkim zajednicama svih razina radi razvoja ključnih regionalnih i međuregionalnih turističkih proizvoda.
8. Praćenje i podrška kandidaturama javnih turističkih projekata za nacionalna sufinanciranja i sufinanciranja iz fondova Europske unije u suradnji s ostalim dionicima na regionalnoj razini i lokalnim turističkim zajednicama.
9. Pokretanje i vođenje inicijativa za razvoj i unaprjeđenje ključnih turističkih proizvoda Istarske županije.

Istra se prema destinacijama može podijeliti na Središnju Istru, Sjevernu Istru, Poreč Riviera, Regiju Rovinj, Južnu Istru te Istočnu Istru.

Tablica 1. Dolasci i noćenja turista

		<b>Hrvatska</b>	<b>Indeks</b>	<b>Istarska Županija</b>	<b>Indeks</b>	<b>Postotak</b>
<b>2013.</b>	Dolasci	12 441 476	105,1	2 980 663	99,9	23,95%
	Noćenja	64 827 814	103,3	19 445 130	97,8	29,99%
<b>2014.</b>	Dolasci	13 128 416	105,6	3 059 226	102,6	23,30%
	Noćenja	66 483 948	102,6	19 545 303	100,5	29,40%
<b>2015.</b>	Dolasci	14 343 323	109,3	3 369 905	110,2	23,49%
	Noćenja	71 605 315	107,7	20 966 561	107,3	29,28%
<b>2016.</b>	Dolasci	15 463 160	108,7	3 763 174	111,7	24,33%
	Noćenja	77 918 855	109,0	23 128 233	110,3	29,68%
<b>2017.</b>	Dolasci	17 430 580	112,7	4 104 018	109,1	23,54%
	Noćenja	86 200 261	110,6	25 426 476	109,9	29,50%
<b>2018.</b>	Dolasci	18 666 580	107,1	4 332 752	105,6	23,21%
	Noćenja	89 651 789	104,0	26 178 763	103,0	29,20%
<b>2019.</b>	Dolasci	19 566 146	104,8	4 609 820	103,0	23,56%

	Noćenja	91 242 931	101,8	28 709 938	101,0	31,47%
<b>2020.</b>	Dolasci	7 001 128	35,8	1 736 315	38,7	24,80%
	Noćenja	40 794 455	44,7	11 452 784	43,4	28,07%
<b>2021.</b>	Dolasci	12 775 794	182,5	3 372 081	194,2	26,39%
	Noćenja	70 201 959	172,1	21 734 119	189,8	30,96%
<b>2022.</b>	Dolasci	17 774 958	139,1	4 583 914	135,9	25,79%
	Noćenja	90 040 177	128,3	27 690 426	127,4	30,75%
<b>2023.</b>	Dolasci	19 492 931	109,7	4 832 877	105,4	24,79%
	Noćenja	92 376 832	102,6	28 121 131	101,6	30,44%

Izvor: Izrada autora prema DZZS, <https://podaci.dzs.hr/hr/podaci/turizam/dolasci-i-nocenja-turista/> (preuzeto 5.5.2024.)

U tablici 1. prikazana je usporedba dolaska i noćenja turista Hrvatske i Istarske županije od 2013. godine do 2023. godine. U tablici je prikazana velika važnost Istre u ukupnom broju turističkih dolazaka Hrvatske te je rekordne 2023. godine udio dolazaka iznosio 24,79 posto i noćenja 30,44 što je značajan broj, dok je prethodnih godina postotak bio iznad 20 posto. U prikazanim godinama vidljiv je postepeni rast dolazaka i noćenja u Istri, a najznačajniji je 2022. godine kada je broj ubrzano porastao zbog završetka zabrana koje su bile na snazi zbog COVIDA-a. Iz tog razloga je i 2020. godine zabilježen nagli pad u dolascima za 61,3 posto te u noćenjima za 56,6 posto. Iako je pandemija mnogo utjecala na poslovanje u turizmu te je turističke aktivnosti skoro pa sasvim onemogućila, turizam se je vrlo brzo oporavio i vratio na početne brojke iz 2019. godine te su te brojke trenutno i premašene.

## 2.2. Geomorfološka obilježja

Geomorfološka ili reljefna obilježja su ključni fizičko-geografski elementi geografskog prostora i bitan dio kulturnog krajolika. Ona utječu ne samo na prirodne, već i na oblikovanje antropogenih, fizionomijskih i osjetilnih karakteristika okoliša. Iako ljudi možda ne obraćaju svakodnevnu pozornost na reljef kao što pridaju važnost vremenu i klimi, njegov utjecaj je neizostavan u gotovo svim ljudskim aktivnostima i djelatnostima. U turizmu, reljef se može smatrati osnovnim resursom, pružajući prirodnu privlačnost i posredno utječući na turističke aktivnosti i oblike ponude. Najjednostavnija definicija reljefa određuje ga kao sve oblike Zemljine površine, uključujući ravnine i neravnine (Vojnović 2017, 84).

Istra se nalazi na Jadranskoj karbonatnoj platformi te je formirana od plitkovodnih karbonatnih naslaga koje datiraju od mlađe jure do paleogena. Reljef Istre obuhvaća valovite ravnice, kompozitne doline i obale različitih orijentacija, te brdski krajolik s više strukturnih razina, uključujući Ćićariju s unutrašnjim padinama Učke. Geološka građa Istre može se podijeliti na tri osnovne jedinice: bijelu, sivu i crvenu Istru. Bijela Istra obuhvaća područje oko Učke i Ćićarije, sastavljeno od izdignutih kamenih formacija krede i paleogenskih vapnenaca. Siva Istra je područje depresije ispunjene flišnim naslagama, dok Crvena Istra obuhvaća jugozapadni i zapadni dio poluotoka te je prepoznatljiva po crvenoj boji tla koja proizlazi iz prisutnosti crvene zemlje, prekrivajući zaravni sastavljene od jurskih i krednih karbonatnih stijena (Turistička zajednica Središnje Istre 2019, 10).

Geološka građa Istre je zbog svojih zanimljivih sastava zainteresirala mnoge ljude te su zbog njezine ljepote i geotehničkih svojstva često eksploatirali Istarski kamen, od čega je najpoznatiji „Kirmenjak“ te „Istarski žuti“. Neke od građevina koje su nastale vađenjem tog kamena za vrijeme Rimljana su Herkulova vrata i pulska Arena te Eufrazijeva Bazilika koja je izgrađena za vrijeme Bizantskog Carstva. Kamen se je distribuirao i van granica Istre pa su tako brojne palače, klesani ukrasi, brojne strukture izgrađene u Mletačkoj Republici. Nakon dolaska Austrougarske vlasti, kamen je došao i u unutrašnju Europu te se njegovo iskopavanje odvija i danas i vrlo je cijenjen na globalnom tržištu (Zavod za geologiju 2013, 19).

Približno 46% površine Istre karakterizirano je kao nizinsko područje, što je najviše od svih hrvatskih primorskih županija, s apsolutnim visinama do oko 200 metara. Na zapadu i jugu, nizinsko područje proteže se na širini od 10 do 15 kilometara, dok se duž dolina rijeka Mirne i Raše produbljuje duboko u unutrašnjost Istre. Istarska županija ima vrlo malo vrhova viših od 500 metara, pri čemu su neki od tih vrhova Goli (539 m) na Labinštini, Ćićarija (vrh Veliki Planik, 1272 m) te Učka, koja je istovremeno i najviša istarska planina s vrhom Vojak na visini od 1401 metar (Bertić 1997, 13).

Zasebno obilježje poluotoka su obale. Istra je prije 25000 godina zajedno sa Cresom, Lošinjem i ostalim sjevernim otocima Jadrana činila cjelovito kopno te su tijekom ledenog doba zbog gibanja mora započela formiranja obalnih predjela. Zapadna obala je mlađa od istočne obale, prije 10 000 godina bila je dio naplavne ravnice sjevernog Jadrana (Lončar 2005, 249). Obala Istre je također značajan indikator reljefne raznolikosti regije, s kopnenim dijelom dužim od 445 km i otočnim dijelom dugim 95 km, što čini ukupno 540 km obale. Zapadna obala, zajedno s otocima proteže se na 328 kilometara, dok istočna obala, uključujući otočiće, mjeri 212 kilometara (Hrvatski geološki institut 2013, 6).



Ekološki pritisak na špilje i jame raste zbog nekontroliranog i prevelikog broja posjeta te nerazumnog korištenja tih prirodnih atrakcija. Da bi se očuvala ova osjetljiva okolišna područja, nužno je provesti mjere održive turističke valorizacije. To uključuje nadzor putem sustava koji prate okolišne, socioekonomske i sociokulturne pokazatelje održivog turizma, promicanje odgovornog posjećivanja, određivanje kapaciteta podnošljivosti turizma za određeno vrijeme (po satu, danu i mjesecu) te stalno obrazovanje svih dionika turizma u krškim područjima. Turistički najatraktivniji krški podzemni oblici su špilje i jame, a upravo ti oblici su ekološki najosjetljiviji (Vojnović 2017, 121-122).

Također, ljudske aktivnosti obuhvaćaju i aktivnosti poput probijanja novih ulaza u špilju i zatvaranja starih, postavljanja vrata na ulaze, izgradnje staza i ograda te uvođenja rasvjetnih sustava. Neke od posljedica turističkih posjeta na speleološke objekte mogu se podijeliti na (Buzjak 2008, 77):

- promjene u fizičko-kemijskim sastavima zraka – promjena temperature, vlažnosti zraka, plinova i strujanja zraka,
- promjena u svojstvu vode – kemijskom sastavu i temperaturi,
- svjetlosno onečišćenje – pogrešan odabir rasvjete ili pogrešno odabrano mjesto za rasvjetu,
- promjene u sedimentima zbog čestog gaženja, izgradnje staza i ostala površinska onečišćenja,
- unošenje otpada,
- stvaranje buke;

Učka, koja je istovremeno i najviša točka Istre, proglašena je parkom prirode zbog bogatstva zaštićenih biljnih i životinjskih vrsta koje se tu nalaze. Učka nudi mnogo pješačkih staza, čineći je idealnom destinacijom za planinarenje i istraživanje prirode. Osim toga, na Učki se može obavljati i berba ljekovitog i šumskog bilja, pružajući posjetiteljima mogućnost da se povežu s prirodom. U podnožju planine nalaze se biciklističke staze, planinarske kolibe i domovi koji dodatno obogaćuju turističku ponudu ovog područja. Podzemni svijet ruralne Istre predstavlja interesantan dio koji privlači turiste i posjetitelje svojom raznolikošću. Oduševljenje kod gostiju je zahvaljujući raznolikosti pejzaža koji obuhvaćaju podzemne dvorane, jezera, potoke, pukotine, jame i špilje.

Pazinski ponor je nastao poniranjem rijeke Pazinčice. Uz prekrasnu prirodu i poučnu stazu koja vodi kroz ponor, u ponudi je i zipline koji privlači brojne ljubitelje adrenalina, a za sve one koji vole speleologiju organizirane su česte speleološke ture koje vode grupe u jamu uz pratnju speleologa. Uz pazinski ponor posjetitelji Istre mogu posjetiti brojne špilje.

Mramornica je jedna od najvećih, nalazi se u Brtonigli, zatim jama Baredine koja je jedna od najpoznatijih. U njoj se nalazi endemska vrsta čovječje ribice koja živi u krškim područjima. Feštinsko kraljevstvo ima nekoliko uređenih staza sa kojih seže pogled na raznolike stalaktite i stalagmite. Romualdova spilja u Lirskom kanalu je dugačka 105 metara, spilja ima nalazišta ostataka pračovjeka i kostiju izumrlih životinja iz ledenog doba (Službena stranica Zelena Istra 2023.).

Reljefna obilježja su ključna za različite vrste selektivnog turizma, posebno za aktivnosti poput brdskog biciklizma, penjanja, planinarenja, alpinizma, pješčenja i sličnih. Osim što imaju atraktivnu vrijednost, geomorfološka obilježja igraju važnu ulogu u određivanju mogućnosti korištenja površina za izgradnju turističkih objekata (Bertić 1997, 13). Marković (2019, 273) zaključuje kroz svoju statističku analizu istraživanja zadovoljstva posjetitelja zaštićenih područja u Istarskoj županiji, kako postoji negativan jaz u svim varijablama kvalitete usluga. To znači da je percipirana usluga posjetitelja niža od očekivane, odnosno da ustanove nisu ispunile očekivanja svojih posjetitelja, te je stoga preporučljivo da se intervenira kako bi se poboljšale usluge. Najniže prosječne ocjene dobili su materijalni čimbenici, oprema i infrastruktura. Pretpostavlja se da bi njihova brza izmjena ili poboljšanje doveli do povećanja kvalitete usluga.

### **2.3. Voda**

Voda je jedan od resursa koja je čovjeku uz kisik neophodna za ljudske aktivnosti i obavljanje djelatnosti. U turizmu i rekreaciji, voda je ključni element koji predstavlja osnovu svakog planiranja, implementacije i ostvarivanja strategija, planova i projekata razvoja turističkih regija i lokacija. Voda se prvenstveno smatra neizravnim turističkim resursom u okviru vodoopskrbnog segmenta komunalne infrastrukture i društvenog standarda. Međutim, s turističko-geografskog stajališta, voda je temeljni turistički resurs među prirodnim atrakcijama, te je u mnogim destinacijama ključni element ponude, a to se posebno odnosi na destinacije uz obalu, pored rijeka i jezera, te na termalne i mineralne izvore. Hrvatska je izvrstan primjer takvog turističkog razvoja, a dio njenog uspjeha leži u povoljnim fizičkim i kemijskim svojstvima Jadranskog mora (Vojnović 2016, 46).

Voda je ograničenih količina i nezamjenjiva je, najčešće je neravnomjerno prostorno i vremenski raspoređena zbog čega je vrlo kompleksan resurs. Temelj je za razne namjene kao što su sanitarne i tehnološke potrebe, jedan je od načina za stvaranje električne energije, plovidbu, kupanje, razne sportove, uzgoj hrane i kao piće. Istra je kao što je u prethodnom poglavlju rečeno, dinarski krš zbog čega je zaštita vode vrlo kompleksna i vanjski utjecaji su izraženiji. Naspram ostalih regija u Hrvatskoj, u Istri je najveći postotak stanovništva koji je direktno priključen na javnu opskrbu koju većim dijelom čine krški izvori te akumulacija Butoniga. Tijekom iznimno sušnih ljetnih razdoblja donose se redukcije vode kojima se zabranjuje korištenje pitke vode za pranje automobila, ulica i slično te tuširanje na plažama i kupalištima i zalijevanje javnih i privatnih površina.

Istra ima na zapadnoj obali 3 rijeke u koje se slijeva većina vode: Mirnu, Dragonju i Rižanu. Na zapadnoj obali je rijeka Raša te sljevovi prema Tršćanskom i Kvarnerskom zaljevu. Centralne tekućice poniru kroz površinu kao što je Pazinčica, koja se spaja sa Rašom i Mirnom te izvorima na jugu (Istarska županija 2021, 8-9).

## 2.4. Klima

Klima se definira kao prosječno stanje atmosfere nad nekim prostorom. Zbog svog položaja u sjevernom umjerenom pojasu, blizini Alpa i Jadranskog mora kao i pod utjecajem zapadnih vjetrova klima Istre je pod čestim promjenama vremena. Prema Köppenovoj klasifikaciji, danas se u Istri može identificirati pet različitih klimatskih tipova (Petrić 2013, 150):

1. Cfw - tip klime karakterizira umjereno topla kišna klima s vrućim ljetom. Tip klime u većem dijelu zapadne i južne Istre.
2. Cfwb - tip klime također predstavlja umjereno toplu kišnu klimu, ali s blago toplim ljetom. To je prisutno u većem dijelu istočne Istre i dijelu sjeverozapadne Istre.
3. Cfs - umjereno topla kišna klima s vrućim ljetom, koja prevladava u istočnom dijelu Istre.
4. Cfsb - tip klime također karakterizira umjereno topla kišna klima s blago toplim ljetom, a prisutan je u dijelu sjeveroistočne Istre.
5. Dfsb - na dijelu planine Učka vlada klima tipa D, koju Köppen opisuje kao snježnu ili šumsku klimu.

Glavna obilježja sredozemne klime su topla i suha ljeta u kojoj prevladava veliki broj sunčanih sati. Zime nisu prehlade, blage su i ugodne, a snijeg je rijetka pojava. Najhladniji mjesec je siječanj kada je prosječna temperatura oko 6°C, srpanj i kolovoz su najtopliji s temperaturom oko prosječno 24°C. Vremenski period sa temperaturom zraka većom od 10 stupnjeva iznosi 260 dana u godini. Toplo vrijeme kada temperature prelaze 30°C obično traju dvadesetak dana. Količina padalina se povećava prelaskom sa zapadne obale u središnji dio Istre. Karakteristični vjetrovi koji prevladavaju su maestral, jugo i bura. Bura puše od sjevera prema jugu i donosi suho i sunčano vrijeme, dok jugo donosi toplije i kišovite vrijeme. Zaleđivanje mora u manjim i plićim uvalama je izuzetno rijetka pojava (Zavod za prostorno uređenje Istarske županije 2017, 7).

Klima je važan resurs koji se koristi za kreiranje ponude turizma Istre. Kod kreiranja proizvoda i usluga izvan glavne sezone izazov su temperature i padaline koje se razlikuju od ljetnih mjeseci. Klima Istre je i jedan od razloga pojave masovnog turizma u tom području, a zanimljivo je da je klima Istre bliža destinacijama Srednje Europe nego mediteranskih destinacija što je nepovoljno za oslanjanje na proizvod sunca i mora. Zbog nižih temperatura zimi veće su mogućnosti za razvijanje selektivnih oblika turizma u tom dijelu godine kojima takva klima odgovara kao što je zdravstveni turizam, sportski turizam i kulturni.

## **2.5. Vegetacija**

Istra je bogata biljnim vrstama koje rastu ovisno o godišnjim dobima, a najčešće su u cvatu u proljeće. U Istri raste otprilike 1500 biljnih vrsta južnoeuropskog, srednjeeuropskog, balkanskog, sredozemnog i dr. nastanka i podrijetla. Bogatstvo i raznolikost biljnog svijeta u Istri reflektiraju njezin zemljopisni položaj, reljef, podneblje i tlo.

Danas u Istarskoj županiji šume zauzimaju oko 34 posto ukupne površine. Šume hrasta medunca i bijelog graba su najraširenija vegetacija na Istarskom poluotoku te se mogu naći na tlu od crnice do crvenice. Na vrhovima Učke i Ćićarije mogu se pronaći bukova šuma s jesenskom šašikom isto kao i u okolici Pazina, Oprtlja i Cerovlja. U Središnjoj i Sjevernoj Istri mogu se pronaći kulture crnog bora koje imaju veliku važnost za sprječavanje erozije tla. U šumama se mogu pronaći i razne vrste gljiva među kojima su najcjenjenije, pogotovo u gastronomiji, bijeli i crni tartuf. Bijeli tartuf se najčešće može pronaći u šumama uz dolinu

rijeke Mirne dok crni tartuf raste diljem cijelog poluotoka. Tartuf je sastavni dio istarske gastronomije te se može pronaći na jelovnicima u restoranima i konobama. Šume u funkciji turizma utječu na ljepotu krajolika, mjesto su za rekreaciju, sport i odmor, a posebno pridonose razvoju ruralnog i ekološkog turizma. Sve gospodarske djelatnosti plaćaju naknadu za korištenje šuma, a prikupljena sredstva se ulažu u obnovu šuma (Zelena Istra 2012, 4-11).

„Zaštićena područja jesu područja u kojima je glavni cilj zaštita biološke, geološke i krajobrazne raznolikosti. Također predstavljaju krhke oaze u kojima suvremeni čovjek pokušava pobjeći od stresa i obveza, krivo vjerujući da se u njima može povezati s prirodom u njezinu izvornom obliku. Kao takva, zaštićena područja ipak su najvažnija karika za razvoj ekoturizma“ (Marković 2019, 273). Na području Istarske županije nalazi se ukupno 35 zaštićenih područja prirode, što čini 9% ukupne površine županije. Ta zaštićena područja su upisana u Upisnik zaštićenih područja Republike Hrvatske. Za upravljanje tim zaštićenim područjima odgovorne su različite institucije. Županijska Javna ustanova Natura Histrica upravlja s ukupno 29 zaštićenih područja koja se nalaze u kategorijama posebnog rezervata, značajnog krajobraza, spomenika prirode i park-šume. Javna ustanova Kamenjak zadužena je za četiri zaštićena područja. To uključuje područja u kategoriji park-šume (Kašteja i Brdo Soline kod Vinkurana) te područja u kategoriji značajnog krajobraza (Donji Kamenjak, Gornji Kamenjak) i medulinski arhipelag. Spomenuta četiri područja su zaštićena od 1996. godine, a pod upravom Javne ustanove Kamenjak su od 2004. godine (Istarska županija 2019, 13).

### **3. Važnost okoliša za razvoj turizma**

Prirodni okoliš ključan je za razvoj turizma, a uz to što određuje samu lokaciju destinacije, određuje put rasta i razvoja te sam po sebi može biti turistička atrakcija. Održivi razvoj turizma prvenstveno uključuje kvalitetno i odgovorno planiranje prostora koje naglašava lokalne kulturne vrijednosti. Novi turistički projekti moraju uzeti u obzir očuvanje neobnovljivih resursa te ponuditi jedinstvena turistička iskustva koja zadovoljavaju potrebe gostiju, a istovremeno minimiziraju negativan utjecaj na okoliš (Sunara, Jeličić i Petrović 2013, 85). Turizam koji se temelji na prirodi ima velik tržišni potencijal te se njegovim razvojem istovremeno osigurava zadovoljstvo turista iskustvom u prirodi, omogućava se profit turističkih operatora, sredstva za očuvanje okoliša i poboljšanje životnoga standarda u lokalnim zajednicama. Važno je također imati svijest i o svim negativnim implikacijama koje takav razvoj potencijalno može imati na neki prostor zbog čega je važno pravilno upravljati svim aspektima njegove održivosti (Raguž 2023, 149).

#### **3.1. Utjecaj turizma na okoliš**

Ekološki se problemi prema Črnjar (2002, 25) mogu definirati kao bilo koja promjena stanja u fizičkom okolišu do koje je došlo zbog ljudske aktivnosti kojom se narušava to stanje, a ima učinke koje društvo drži neprihvatljivim po ekološkim standardima. Okolišni utjecaj veže se uz razvoj turizma i njegovu zaštitu i očuvanje resursa, isto tako i njegovog negativnog utjecaja jer se često turizam razvija na atraktivnom području koji je osjetljiv na vanjske promjene.

U suvremenom dobu razvoja turizma, ističe se sezonalnost turističkih kretanja te konstantno povećanje broja turista po jedinici površine. To dovodi do intenzivnog opterećenja prostora gdje se često premašuju granice njegove nosivosti. Odnos između zaštite prostora i njegovog razvoja temelji se na složenom međuodnosu. Međuodnos između interesa i aktivnosti turizma i gospodarstva s jedne strane te s druge strane okoliša s njegovim atrakcijskim obilježjima i ograničenjima, uz lokalnu populaciju i njihove interese. Nejednaka razina turističkog razvoja, kao i povezana opterećenost prostora, jasno se očituje u regionalnim razlikama diljem Hrvatske (Curić i dr. 2012, 35-36). Prema Dodds i Butler (2019, 6) čimbenici koji dovode do prekomjernog turizma su rastući broj turističkih dolazaka, cjenovna prihvatljivost putovanja, stanje svijesti s naglaskom na rast, nove skupine turista,

usredotočenost na kratki rok, nadmetanje za prostor i usluge, veći pristup medijima, gubitak kontrole nad dolascima, neravnomjerna raspodjela moći među dionicima, fragmentarnost i suprotstavljenost interesa dionika. „Ukupni utjecaji turizma ovise o broju turista, intenzitetu turizma odnosno razini ponude, duljini boravka, interesima i navikama turista, energetske učinkovitosti i tipovima turističkih te ostalih objekata neposredno ili posredno uključenih u turizam, planskoj politici i regulativi prema okolišu, propagandi, osviještenosti turista/turističkih djelatnika i slično“ (Grofelnik 2019, 26). Turizam znatno pridonosi i klimatskim promjenama. Transport, smještaj i druge aktivnosti značajno povećavaju emisiju stakleničkih plinova, što ovisi o odabiru načina putovanja, udaljenosti između zemlje stanovanja i željene turističke destinacije te broju dana provedenih u odabranoj destinaciji. Na taj način turizam bi mogao tijekom ovog stoljeća ozbiljno ugrožavati prirodne turističke resurse i utjecati na mijenjanje kretanja i ponašanja turista, što može imati nepoželjne ekonomske učinke na nacionalna gospodarstva (Racz 2020, 103).

Neke od turističkih djelatnosti i prekomjerne posjete zaštićenih prirodnih područja kao i vožnje automobila i motora po prirodi te izgradnje golf igrališta i slično, mogu značajno narušiti okoliš. Direktne pritiske turizma na okoliš moguće je podijeliti na navedena područja (Kružić 2004, 98):

1. Iscrpljivanje prirodnih resursa, uključujući zauzimanje kvalitetnog kopnenog i morskog prostora, povećanu potrošnju pitke vode i plodova mora te destrukciju uzrokovanu požarima.
1. Vizualna degradacija prostora zbog neadekvatne i neprihvatljive gradnje turističkih objekata.
2. Onečišćenje voda (mora, slatkih voda) zbog ispuštanja otpadnih voda iz turističkih objekata te utjecaj plovila namijenjenih turizmu i putničkih brodova.
3. Neadekvatno zbrinjavanje komunalnog i drugog otpada.
4. Povećano onečišćenje zraka i buka zbog povećanog prometa.
5. Izravno oštećivanje prirodne i kulturne baštine zbog prekomjernih turističkih posjeta i skupljanja endemičnih vrsta biljaka i životinja.
6. Stvaranje monokulture i napuštanje tradicionalnih djelatnosti poput poljoprivrede i ribarstva zbog većih zarada u turizmu, veća koncentracija stanovanja i aktivnosti u intenzivnim turističkim područjima.
7. Ugrožavanje lokalnog načina života i socio-kulturnog identiteta zajednice zbog prilagodbe turistima i promjena u gospodarstvu koje se prilagođavaju turističkim potrebama.

8. Nekontrolirana i često nelegalna gradnja vikendica i drugih turističkih objekata koje zauzimaju velika područja namijenjena turizmu.
9. Smanjenje količina pitke vode, pogotovo na otocima.

Turističkim atrakcijama se akumuliraju sredstva koja se mogu usmjeriti na zaštitu i održavanje važnih prirodnih atrakcija i područja, uključujući nacionalne parkove, podmorje i rezervate. Turizam omogućava turističku valorizaciju arheoloških nalazišta i povijesnih lokacija čime se sprječava njihovo propadanje s vremenom. Sa druge strane lošim upravljanjem mogu se izazvati negativni utjecaji na turizam. Zbog nekontroliranih posjeta i prevelikog broja turista u zaštićenim područjima dolazi do ekološkog zagađenja, a priobalje, planine i pustinje su posebno osjetljive na negativan turistički razvoj. Jednako tako, korištenje arheoloških i povijesnih nalazišta bez nadzora dovodi do štete. Loše planiranje gradnje turističkih objekata i atrakcija može naštetiti ukupnom okolišu (Magaš, Vodeb i Zadel 2018, 111).

### **3.2. Utjecaj očuvanog okoliša na turističke tijekove**

Prirodne vrijednosti i kulturno-povijesna baština čine ključnu osnovu za turistički razvoj, pružajući jedinstvene resurse i atrakcije na određenom prostoru. Hrvatska, s bogatom poviješću i raznolikim geografskim karakteristikama, posjeduje mnoge vrijedne resurse koji još uvijek nisu dovoljno iskorišteni u turističke svrhe. Kvaliteta mora za kupanje, bogatstvo podmorja te raznolikost plaža su ključni faktori koji su omogućili kontinuirani i dugoročni razvoj ljetnog odmorišnog turizma. U stvaranju prepoznatljivih prirodnih atrakcija važno je urediti i osigurati prometnu dostupnost te signalizirati prirodne vrijednosti koje su zanimljive turistima. Obnovljena, zaštićena i turistički valorizirana kulturno-povijesna baština nije samo temelj za razvoj održivog kulturnog turizma, već je i integralni dio svih posebnih oblika turizma. Ona predstavlja identitet i vrijednost za lokalnu zajednicu i sve druge dionike u turizmu. Kvalitetna i održiva integracija resursa i atrakcija u turističku ponudu ključna je za osiguranje održivog, konkurentnog i prepoznatljivog turizma Hrvatske. More i priroda, kao ključni prirodni resursi, predstavljaju osnovne motive dolaska turista u Hrvatsku. Međutim, intenzivna turistička aktivnost i neprimjerena turistička infrastruktura dovode do ugrožavanja ovih prirodnih resursa. Turizam također ima dvosmjernan odnos s klimatskim promjenama, s



jedne strane, negativno utječe na klimatske promjene putem emisija stakleničkih plinova iz prometa, dok s druge strane, klimatske promjene mijenjaju destinacije. Stoga je ključno usmjeriti razvoj turizma prema okolišnoj i resursnoj održivosti te smanjiti međusobne negativne utjecaje turizma i klimatskih promjena (Strategija razvoja održivog turizma do 2030, 5-6).

Specifičnost turističkog sektora je u tome što turizam zavisi o svojoj okolini, netaknutom ekosustavu, a s druge strane je uzročnik pritiska na prostor. U prilog razvoju turizma ide sve veća osviještenost potrošača i njihova želja za povratak prirodi, što predstavlja suvremene trendove u razvoju turizma. Ovaj pristup obuhvaća kreiranje turističke ponude koja kombinira hranu koja je proizvedena na organski način, netaknutog prirodnog okruženja te rekreativnih aktivnosti koje promiču kulturne običaje i tradiciju. S obzirom na raspoložive resurse, Hrvatska ima potencijal za ciljano plasiranje ovakvih turističkih proizvoda, što ukazuje na mogućnosti za daljnji razvoj turističkih usluga (Sunara, Jeličić i Petrović 2013, 3).

Prema istraživanju Tomas (Institut za turizam 2023) more i priroda su među najvažnijim motivima dolaska turista na hrvatsku obalu i otoke. More motivira više od 80 posto turista na dolazak u destinaciju, dok odmah iza njega je priroda koja motivira 63 posto turista. Drugu skupinu čine *city break* i gastronomija, dok su na trećem mjestu razgledavanje, zabava i festivali, kultura i umjetnost te manifestacije i sport. Turisti koji su boravili u Hrvatskoj od lipnja 2022. do lipnja 2023. godine bili su izrazito zadovoljni svojim ukupnim boravkom. Čak 92% turista ocijenilo je svoj ukupni boravak ocjenama 6 ili 7 na skali od 1 (jako loše) do 7 (odlično), što ukazuje na vrlo visok stupanj zadovoljstva. Na prvom mjestu su ljepota prirode i krajolika, ljepota mjesta, osobna sigurnost te ugođaj u destinaciji, pri čemu je više od 90% gostiju ocijenilo ove elemente ocjenama 6 ili 7 (Institut za turizam 2023, 30).

„Kvaliteta okoliša jedan je od potencijalnih i često najistaknutiji konkurentski čimbenik turističke destinacije. Ona bitno doprinosi kvaliteti turističkog proizvoda turističke destinacije, kvaliteti doživljaja turista, te dugoročnoj uspješnosti turističke destinacije na tržištu. Iz tog razloga turističke destinacije te veći gospodarski subjekti nužno moraju uvažavati i inkorporirati u svoj rad menadžment okoliša“ (Smolčić Jurdana 2003, 161).

Prostor, posebice očuvana priroda i biološka raznolikost, predstavljaju vrlo važan element atraktivnosti turističkih odredišta. Stoga, jedan od preduvjeta dugoročnog razvoja turizma je odgovoran odnos prema okolišu. Nositelji turističke ponude igraju ključnu ulogu u tome, budući da o njihovoj osviještenosti i znanju ovisi utjecaj na okoliš. Osim toga, turizam ima značajan socijalni i kulturni utjecaj te može donijeti niz pozitivnih i negativnih promjena u

turističku destinaciju. Razvoj turizma može značajno utjecati na kvalitetu života lokalnog stanovništva (Afrić Rakitovac 2011, 2).

## **4. Zaštita okoliša Istarske županije**

Načela i ciljevi zaštite okoliša te nadzor nad primjenom zakonskih odredbi određuju se putem zakona. Zakon o zaštiti okoliša, temeljen na Ustavu Republike Hrvatske, predstavlja osnovni zakon koji regulira i kontrolira zaštitu cjelokupnog okoliša. Za provođenje svih mjera i postupaka zaštite okoliša nužan je sustav organizacija koje nadziru kvalitetu okoliša. Taj sustav uključuje međunarodne organizacije, državne institucije te institucije na regionalnoj i lokalnoj razini.

### **4.1. Program zaštite okoliša Istarske županije**

Zaštita okoliša je multidisciplinarna znanost i predstavlja sintezu različitih znanstvenih disciplina i istraživačkih metoda. Obuhvaća područja kao što su biologija, ekologija, kemija, toksikologija, fizika atmosfere, građevinarstvo, geologija, geotehnika, hidrotehnika, strojarstvo te pravne mjere i druge. Na temelju novih spoznaja o interakciji između klime, biosfere, ekosustava i ljudskih aktivnosti, potrebno je razvijati nove tehnologije zaštite okoliša, koje su okolišno prihvatljive (Jambrović, 2014, 54). Zaštita okoliša Istarske županije uključuje zaštitu obalnih područja, očuvanje flore i faune, upravljanje otpadom i vodama, promicanje održive energetske politike te edukaciju i podizanje svijesti o važnosti zaštite okoliša među lokalnim stanovništvom i posjetiteljima.

Izvješće o stanju okoliša Istarske županije i Program zaštite okoliša Istarske županije integrirani su u cjelokupnu plansku dokumentaciju koju propisuje Zakon o zaštiti okoliša (NN 80/13, 153/13, 78/15, 12/18 i 118/18). Ova dokumentacija obuhvaća i druge ključne dokumente poput Strategije održivog razvoja Republike Hrvatske, Plan zaštite okoliša Republike Hrvatske te Izvješće o stanju okoliša. Svi ovi dokumenti zajedno čine preduvjet za planiranje i provođenje mjera zaštite okoliša na razini Istarske županije, kao i na nacionalnoj razini. Program zaštite okoliša Istarske županije je usklađen sa Nacrtom Plana zaštite okoliša Republike Hrvatske te se odnosio na razdoblje od 2016. godine do 2023. godine. U Nacrtom Planu zaštite okoliša RH je sadržano osam osnovnih prioriteta prema kojima je usuglašen i Program zaštite okoliša Istarske županije, a to su: zaštita, očuvanje i poboljšanje vrijednosti prirodnih dobara i okoliša; poticanje održive proizvodnje i potrošnje; zaštita građana od

pritisaka i opasnosti za njihovo zdravlje i blagostanje povezanih s okolišem; jačanje institucionalnog i zakonodavnog okvira; bolje povezivanje znanja, sustava upravljanja informacijama i politike okoliša; razvoj ekonomskih instrumenata i financiranja; poboljšanje održivosti gradova; promicanje održivog razvoja na europskoj i međunarodnoj razini. Svakoj mjeri je dodijeljen nositelj i sudionici za provedbu, vremensko razdoblje za provedbu, mogući izvori za financiranje određenih mjera te procjena sredstava za svaku mjeru (Program zaštite okoliša Istarske županije za razdoblje od 2019. - 2023., 12).

U studenom 2023. godine provedena je strateška procjena utjecaja na okoliš za Plan razvoja Istarske županije za razdoblje od 2022. do 2027. godine. Zelena, otporna, povezana i pametna regija prepoznatljivog identiteta i visoke kvalitete života koja svoj razvoj temelji na inovativnom i konkurentnom gospodarstvu su temeljna vizija Plana. U Istarskoj županiji prepoznat je problem divljih deponija otpada, posebno je istaknuto ilegalno odlaganje otpada u speleološke objekte. Bez provođenja Plana razvoja moguće je očekivati nastavak tih negativnih aktivnosti. Opasnost od erozije najviše ima područje sive Istre i također na području planina Učke i Ćićarije. Negativni utjecaji koji pojačuju eroziju su neodgovarajuće korištenje zemljišta, zaslanjivanje uzrokovano precrcpljivanjem podzemnih voda putem ilegalnih bušotina u priobalju i onečišćenje tla kemikalijama korištenim u poljoprivredi. Osnovni utjecaji na kakvoću voda su nedovoljno riješeni sustavi komunalnih, industrijskih i oborinskih otpadnih voda, neadekvatno postupanje s krutim otpadom i postojanje ilegalnih odlagališta te poljoprivredna proizvodnja. Izgradnjom turističkih sadržaja ugrožavaju se zajednice priobalja i obala. Bez provedbe Plana Istarske Županije predviđa se nastavak negativnog onečišćenja voda te buduće nepostizanje dobrog stanja vodnih tijela. Predviđa se i nastavak izloženosti plavljenju koje najviše ugrožava obalna područja i površine u dolinama većih vodotoka. Na području Istarske županije četiri su veća izvora onečišćenja zraka – TE Plomin, tvornica kamene vune Rockwool Adriatic, tvornica cementa Holcim u Koromačnu i tvornica cementa Calucem. Na narušavanje kvalitete zraka značajan utjecaj imaju i povećanje obujma prometa u ljetnim mjesecima i energetske izvori u hotelijerstvu. Područje obalnog dijela ubrzano se razvija, pri čemu prostorne promjene koje ne uvažavaju kvalitete krajobraza i njegove vrijednosti dovode do narušavanja i degradacije krajobraznih značajki. Strateškom procjenom zaključeno je da će provedba Plana negativne utjecaje na okoliš koji su neizbježni prilikom razvoja nekog područja svesti na prihvatljivu razinu. Očekuje se pozitivan utjecaj na kvalitetu života stanovništva provedbom svih mjera i strateških projekata, a provedbom pojedinih mjera predviđa se poboljšanje stanja vodnih tijela i zaliha podzemnih voda, efikasnije upravljanje i očuvanje bioraznolikosti i georaznolikosti, smanjenje negativnih

utjecaja na obilježja tla u Županiji te poboljšanje gospodarske situacije (Strateška studija utjecaja na okoliš 2022, 73-280).

Krajobraz je čimbenik koji utječe na kvalitetu čovjekovog okoliša u kojem živi. Stoga ga je bitno promatrati i proučavati s aspekta prostorne pojave koja se učestalo mijenja pod utjecajem čovjekovih aktivnosti. Uvažavanje mišljenja svih skupina tijekom donošenja dogovora, zajedno sa povećanjem znanja i informiranja dionika o problemima i metodama za donošenje rješenja za te probleme, može doprinijeti boljem uvažavanju donesenih odluka koje proizlaze iz takvog postupka te dovesti do boljih strateških i provedbenih odlukama u prostorno planskim dokumentima (Tomić Reljić, Čaldarović i Butula 2020, 883).

## **4.2. Održivi turizam Istarske županije**

Pravac dugoročnog održivog razvoja Istre u povećanju dodane vrijednosti obuhvaća razvoj novih turističkih proizvoda, promjenu strukture smještaja te unaprjeđenje praksi u upravljanju turizmom i marketingom. Prema Master planu turizma Istarske županije za razdoblje od 2015. do 2025., razvoj turizma fokusira se na suradnju turističkih subjekata sa sektorima poput poljoprivrede, kulture, javnih ustanova te s donositeljima politika i ostalim dionicima. Ti subjekti stvaraju budući razvoj Istre te svoje poslovne vizije i misije nastoje temeljiti na dugoročnom održivom razvoju (Master plan turizma Istarske županije od 2015. do 2025., 115).

Istra je postavila standarde u održivom turizmu privlačeći goste autentičnim iskustvima izvan glavne sezone. Zahvaljujući suradnji lokalne zajednice i primjeni inovativnih pristupa u promociji, turistička ponuda regije obogaćena je, što je učinilo Istru atraktivnom destinacijom tijekom cijele godine. Istra kao regija koja nastoji temeljito transformirati svoj turizam od regije s brojnim napuštenim selima do vodeće destinacije održivog turizma na Mediteranu, dokazuje da su moguće dugoročne promjene. Razvoj eno-gastro ponude, poput vina, ulja, tartufa i pršuta, bio je ključan za revitalizaciju manjih neotkrivenih sela. Ovaj pristup potaknuo je povratak stanovništva te otvaranje malih obiteljskih hotela, agroturizma, vinarija i uljara. Kampanjom kojom se promovira Istra kao destinacija koju je moguće posjetiti tokom cijele godine, fokusira se na razvoju gastronomske ponude i avanturizma te je cilj da se smanje klasične gužve ljeti. Važni su turistički paketi koji privlače goste van glavne sezone, a tome pridonosi raznolika ponuda te autentični doživljaji koje Istra nudi kroz svoju kulturu i običaje te tradiciju. Valorizacija područja ne mora uključivati izgradnju i uređenje već treba

razmisliti kako bi se promovirala Istra već u početku na način da gosti i zaštita prirode budu dio zelene politike županije.

Intenzivna i neplanska turistifikacija općina i gradova unutrašnje Istre donosi realne prijetnje koje zahtijevaju promišljanja i reakcije usmjerene prema održivom turizmu. Turizam je postao ključna društveno-gospodarska i prostorna inovacija u unutrašnjoj Istri. Iako nosi očekivane pozitivne efekte, poput ekonomske aktivnosti i promocije kulturne baštine, istovremeno predstavlja potencijalnu prijetnju za prirodnu okolinu, stvara odbojnost među lokalnim stanovništvom te može destabilizirati ostale gospodarske grane. Prema tom konceptu, prostor koji je izložen turistifikaciji trebao bi se nadzirati putem određenih mjera i aktivnosti kako bi se spriječile neželjene posljedice na tri ključna elementa s kojima je turizam u najtješnjoj interakciji: prirodnu osnovu, lokalno stanovništvo i gospodarstvo (Vojnović 2016, 197).

Istra se pozicionira na tržištu kao održiva i odgovorna destinacija koja teži ravnomjernijem rasporedu turističkih posjeta tijekom godine umjesto koncentracije u glavnoj sezoni, srpnju i kolovozu. Prioritet Istre kao destinacije je kvaliteta usluge i smještaja radi postizanja veće konkurentnosti i profitabilnosti. Također, dokaz tome je činjenica da smještaji više kategorije bilježe najbolju posjećenost i popunjenost. To ukazuje na važnost ulaganja u kvalitetu i općenito podizanje standarda usluge u privatnom i javnom sektoru kao ključne strategije za uspjeh i povećanje konkurentnosti Istre kao cjelogodišnje destinacije.

### **4.3. Eco Domus**

Program Eco Domus smještaj pokrenuo je županijski Upravni odjel za turizam 2017. godine. Eco Domus je inicijativa usmjerena na poticanje diversifikacije i poboljšanje kvalitete malih turističkih smještajnih objekata. Njezin cilj je potaknuti privatne iznajmljivače da usklade svoje objekte s načelima održivog razvoja i održivog turizma. Eco Domus je nastao sa željom da se potakne diversifikacija i podizanje kvalitete smještaja kroz usklađivanje s načelima održivog razvoja i održivog turizma. Kroz program vrednuju se lokalne vrijednosti, a cilj je informirati goste o lokalnoj kulturi i baštini, prirodnim vrijednostima, o uređenju okoliša autohtonim biljkama, sadržajima i događajima, sudjelovanju u tradicijskim običajima i promociji tradicionalnih proizvoda te promociji gastronomije Istre. Neke od karakteristika koje uključuje Eco Domus smještaj su društvena i ekološka odgovornost, cjelovita zaštita okoliša i zdravlja, korištenje eko certificiranih sredstava za pranje i čišćenje, korištenje eko

certificiranih toaletnih proizvoda, korištenje prirodnih materijala, štednja vode, štednja energije, sortiranje i recikliranje otpada (Službena mrežna stranica Istarske županije, Eco Domus 2024.). Za sada je u program Eco Domus uvršteno 45 objekata koji su zadovoljili najmanje 50 osnovnih kriterija u 12 kategorija (Green Destinations 2022, 2). Dobivanjem oznake Eco Domusa iznajmljivači žele svojim gostima prikazati da uz brigu za svoje goste, posvećuju pažnju brizi za okoliš, a visoki ekološki standardi koji iznajmljivači uvjetuju, prate se redovito, kroz dokumentaciju i reviziju. Time se privatni smještaj želi podignuti na višu kvalitetu i ostvariti ekonomsku korist. Projekt omogućuje razvoj prema održivosti, sa zaštitom kulture i lokalnih vrijednosti te se njime potiče odgovorni turizam, a s druge strane je dobar način za prepoznavanje kod gostiju kojima je održivost važan aspekt biranja destinacije.

Svake godine, Eco Domus stječe sve veću prepoznatljivost i na međunarodnoj razini. U 2022. godini, projekt je uvršten među TOP 100 globalnih primjera dobre prakse u području održivosti (Green Destinations 2022, 1-4). Nadalje, Eco Domus je 2023. godine nominirana za Green Destination Story Awards u kategoriji Business & Marketing te je osvojio treće mjesto (Ministarstvo turizma i sporta 2023, 1).

Ekološko certificiranje je prepoznato kao jedan od ključnih alata za postizanje održivosti u turizmu. Stoga bi tijela javne uprave, osobito turističke zajednice, trebala pružiti veću podršku pružanjem detaljnijih informacija o različitim programima ekološkog certificiranja. Iako su međunarodni programi ekološkog certificiranja dobro poznati među dionicima u turizmu, posebno turistima, regionalni programi ekološkog certificiranja su ograničeni na pojedinačne regije te njihova prepoznatljivost treba povećati. Posebno je važno poticati održive prakse, a ključnu ulogu u tom procesu trebali bi imati svi dionici, posebno tijela javne uprave i turističke zajednice (Damijanić i Luk 2021, 621).

## **5. Ispitivanje stavova dionika o okolišu i turizmu**

U nastavku rada ujedno i posljednjem poglavlju prikazana je metodologija i rezultati istraživanja. Cilj istraživanja je ispitati stavove dionika Istarske županije o utjecaju i povezanosti okoliša i turizma.

### **5.1. Metodologija istraživanja**

Provođenjem istraživanja nastojalo se uvidjeti mišljenja stanovništva Istre o pozitivnom i/ili negativnom utjecaju koje turizam donosi na okoliš u njihovoj destinaciji te istražiti je li lokalno stanovništvo upoznato sa održivim razvojem i strategijama koje je donijela Istarska županija sa ciljem očuvanja okoliša.

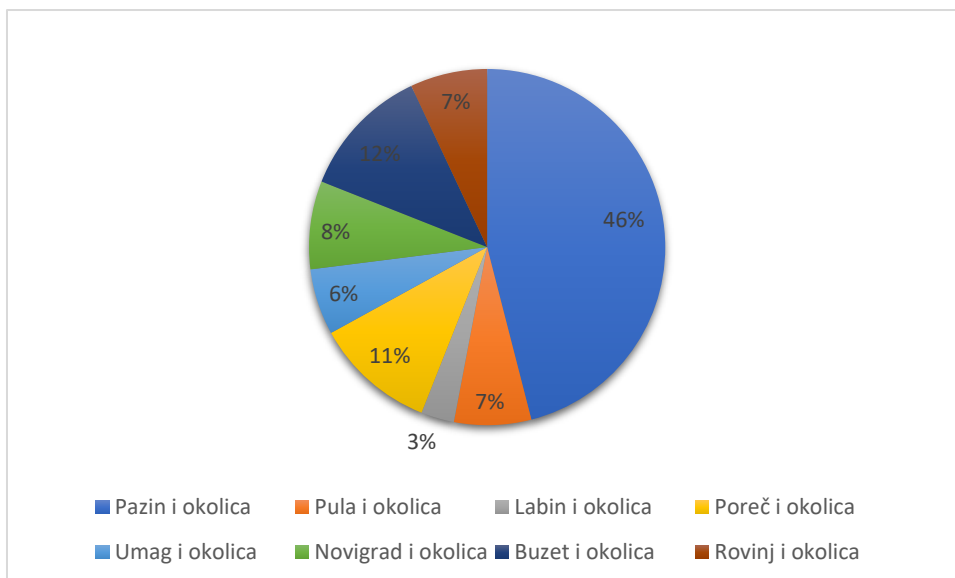
Istraživanje je uključivalo prikupljanje primarnih podataka uz pomoć prethodno sastavljenog anketnog upitnika. Anketni upitnik je sastavljen u elektronskom obliku te se je istraživanje provodilo od 10. ožujka 2024. do 30. ožujka 2024. godine. Anketni upitnik je bio anonimn, ispitanici su pristupili istraživanju potpuno svojevotjno te su ga samo stanovnici Istarske županije mogli ispuniti. Anketa je uključivala 13 pitanja, pitanja sa višestrukim odabirom, dihotomna pitanja, otvorena pitanja i pitanja sa likertovom ljestvicom.

Uzorak je odabran na način da je približno reprezentativan prema udjelu dobnih skupina u ukupnom stanovništvu Istarske županije. U ispitivanju je sudjelovalo 100 ispitanika te su rezultati ovog istraživanja prikazani u nastavku.

### **5.2. Rezultati istraživanja**

U istraživanju je sudjelovalo 100 ispitanika čiji su odgovori u nastavku poglavlja prikazani pomoću grafova ili tablica. Prvo pitanje postavljeno u anketnom upitniku je mjesto prebivališta ili boravka ispitanika.



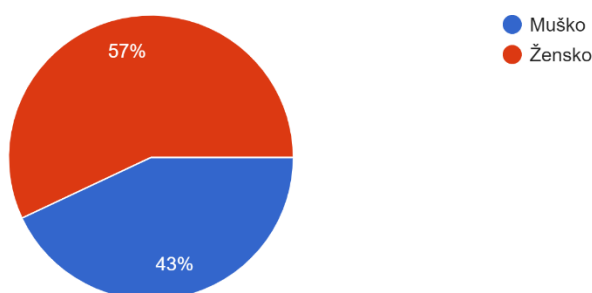


Graf 2. Mjesto boravka ili prebivališta

Izvor: izrada autora

Graf prikazuje postotak ispitanika u pojedinim destinacijama. Najviše ispitanika je navelo da ima boravak ili prebivalište u Pazinu i okolici (46%), zatim Buzet i okolica (12%), Poreč i okolica (11%), Novigrad i okolica (8%), Pula i okolica (7%), Rovinj i okolica (7%), Umag i okolica (6%) i najmanje iz Labina i okolice (3%).

2. Spol?  
100 odgovora



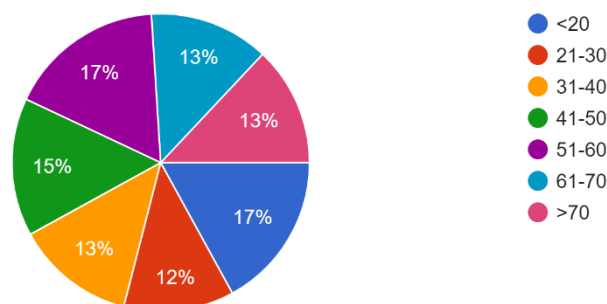
Graf 3. Spol

Izvor: izrada autora

Graf 3 prikazuje udio žena i muškaraca u ukupnom broju ispitanika. Iz priloženog grafa vidljivo je da je veći udio žena koje čine 57% ispitanika, a manji udio muškaraca, čiji je broj 43%.

### 3. Dob?

100 odgovora



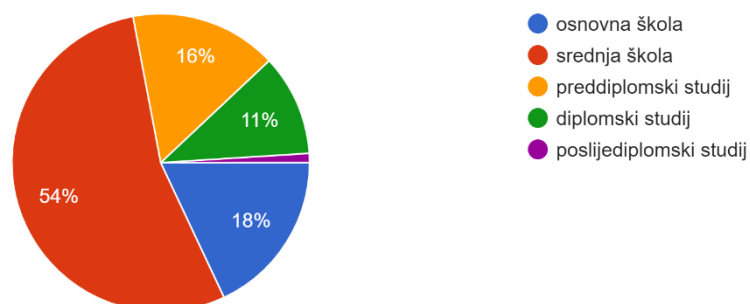
Graf 4. Dob

Izvor: izrada autora

Prema dobnim skupinama, u ukupnom broju ispitanika prevladavaju dobne skupine 51-60 godina i dobna skupina manje od 20 godina te čine 17 posto. Dobna skupina 41-50 iznosi 15 posto, dok dobne skupine 31-40, više od 70 i 61-70 iznose svaka 13 posto ispitanika. Najmanji udio ima skupina 21-30 godina. Dobne skupine u ispitivanju približno su reprezentativne za udjele dobnih skupina u ukupnom broju stanovnika Istarske županije.

### 4. Najviša razina obrazovanja

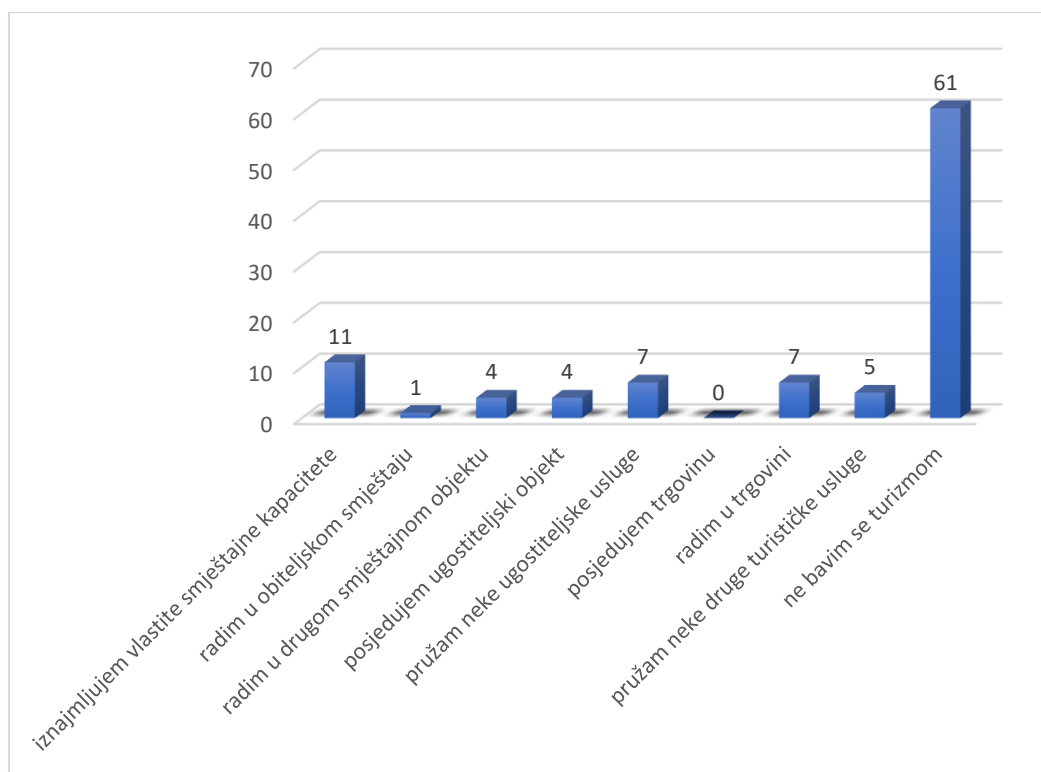
100 odgovora



Graf 5. Razina obrazovanja

Izvor: izrada autora

Na grafu 5 prikazane su razine obrazovanja. Najveći broj iznosi završena srednja škola (54%), zatim osnovna škola (18%), preddiplomski studij (16%), diplomski studij (11%) i najmanje poslijediplomski studij (1%).



Graf 6. Bavite li se Vi s nečim od sljedećeg?

Izvor: izrada autora

Graf 6. prikazuje uključenost ispitanika u neke od navedenih djelatnosti. Turizmom se ne bavi većina ispitanika, njih 61 posto. Vlastite smještajne objekte iznajmljuje 11 posto ispitanika, 7 posto pruža neke ugostiteljske usluge te isto tako 7 posto radi u trgovini. Neke druge turističke usluge pruža 5 posto ispitanika. Četiri posto ispitanika radi u nekom drugom smještajnom objektu i 4 posto posjeduje ugostiteljski objekt. Jedna osoba radi u obiteljskom smještajnom objektu.

Tablica 2. Tvrdnje o ekološkom utjecaju turizma

1- u potpunosti se ne slažem, 2 - ne slažem se, 3 - niti se slažem niti se ne slažem, 4 - slažem se, 5 - u potpunosti se slažem	1	2	3	4	5	Prosječna ocjena
Turizam doprinosi očuvanju kulturne baštine.	7	21	27	27	18	3,28
Izgradnjom turističkih smještaja uništava se prirodni okoliš.	5	12	27	28	28	3,62
Turizam uzrokuje buku i gužve.	3	11	25	26	35	3,79
Turisti tokom boravka svojim ponašanjem onečišćuju	2	11	34	34	19	3,57

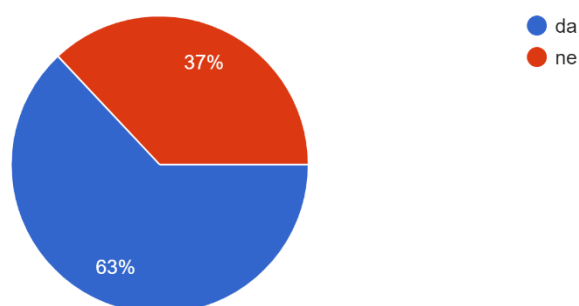
okoliš.						
Destinacija u kojoj živim prelazi svoje prihvatne kapacitete u ljetnim mjesecima.	19	18	18	22	23	3,12
Smanjena je kvaliteta komunalnih usluga (odvodnja i zbrinjavanje otpada) zbog turizma.	6	28	22	21	23	3,27
Turizam je potaknuo ulaganja u infrastrukturu.	2	5	38	30	25	3,71
Razvoj turizma unaprijedio je izgled i uređenost destinacije.	2	9	27	35	27	3,76
Turisti u mojoj destinaciji adekvatno odlažu otpad.	5	18	38	31	8	3,19
Turisti utječu na veliku potrošnju pitke vode	6	30	23	24	17	3,16
Veliki broj turista u sezoni smanjuje kvalitetu mojeg života.	18	33	21	24	17	3,28

Izvor: izrada autora

Na tvrdnju da turizam doprinosi očuvanju kulturne baštine njih 27 posto označilo je da se niti slaže niti ne slaže i 27 posto da se slažu, a 7 posto ih se u potpunosti ne slaže. Da se izgradnjom smještajnih kapaciteta šteti okolišu u potpunosti se slaže 28 posto, dok se najmanje 5 posto u potpunosti ne slažu. Većina ispitanika, njih 35 posto, slaže se da turizam uzrokuje gužvu i buku isto tako 35 posto se slaže da turisti tokom boravka svojim ponašanjem onečišćuju okoliš. Većina smatra kako njihova destinacija prelazi svoje smještajne kapacitete tokom ljetnih mjeseci, ali se uglavnom ne slažu da je smanjena kvaliteta komunalnih usluga. Njih 30 posto se izjasnilo da se niti slažu niti ne slažu da je turizam potaknuo ulaganja u infrastrukturu, ali se slažu da je unaprijedio izgled i uređenost destinacije. Ispitanici se u većini niti slažu niti ne slažu da turisti u njihovoj destinaciji adekvatno odlažu otpad te se u većini ne slažu da turisti utječu na veliku potrošnju pitke vode. Na tvrdnju da veliki broj turista smanjuje kvalitetu života većina je označila da se ne slažu sa tvrdnjom.

### 7. Jeste li upoznati sa konceptom održivog razvoja?

100 odgovora



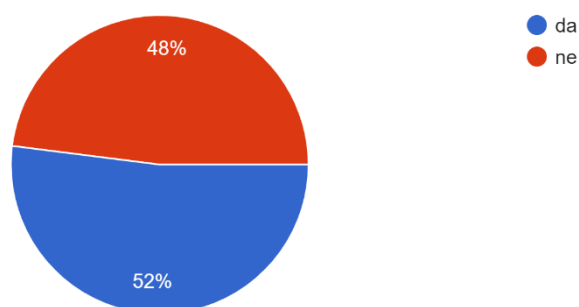
Graf 7. Jeste li upoznati sa konceptom održivog razvoja?

Izvor: izrada autora

Na grafu 7. prikazani su rezultati na pitanje jesu li ispitanici upoznati sa konceptom održivog razvoja. Većina ispitanika, njih 63% odgovorila je da je upoznata, dok njih 37% nisu upoznati sa konceptom održivog razvoja.

### 8. Smatrate li da se turizam u destinaciji u kojoj živite i radite kreće u smjeru održivog turizma?

100 odgovora



Graf 8. Kretanje u smjeru održivog razvoja

Izvor: izrada autora

Graf broj 8. prikazuje smatraju li ispitanici da se njihova destinacija u kojoj žive i rade kreće u smjeru održivog razvoja. Na odgovor da se destinacija ne kreće u smjeru održivog razvoja odgovorilo je njih 48 posto, dok je 52 posto odgovorilo da se kreće u smjeru održivog razvoja.

Tablica 3. Tvrdnje o ulozi dionika turizma u zaštiti okoliša

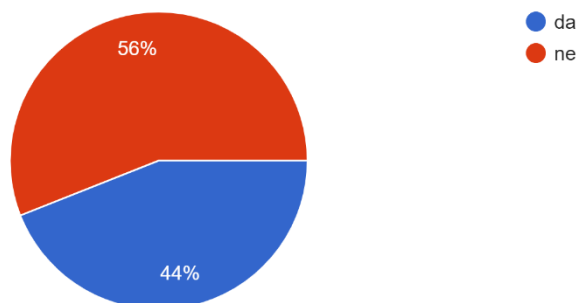
1 - u potpunosti se ne slažem, 2 - ne slažem se, 3 - niti se slažem niti se ne slažem, 4 - slažem se, 5 - u potpunosti se slažem	1	2	3	4	5	Prosječna ocjena
Nadležna tijela poduzimaju pravovremene mjere za zaštitu okoliša u mojoj destinaciji.	9	20	38	23	10	3,05
Turistička poduzeća imaju ekološki odgovorno poslovanje.	5	22	38	26	9	3,12
Vodeći hotelski lanci dosljedno uspostavljaju programe koji štede vodu i energiju, smanjuju čvrsti otpad, ekonomično koriste resurse i štite ekosustav.	6	21	41	22	10	3,09
Stanovništvo u destinaciji je ekološki osviješteno.	5	15	37	34	9	3,27
Sudjelovanje i suradnja svih sudionika u turizmu je uspostavljena za kreiranje strategija za održivi razvoj turizma.	7	16	47	20	10	3,10
Definirana je odgovornost za koordinaciju lokalnih aktivnosti usmjerenih na održivost.	7	21	41	20	11	3,07
Udruge nemaju osobito važnu ulogu u zaštiti okoliša.	16	27	34	21	2	2,66
Imam pozitivan stav prema razvoju turizma u svojoj destinaciji.	3	17	26	29	25	3,56

Izvor: izrada autora

Iz priložene tablice sa navedenim tvrdnjama vidljivo je da se većina ispitanika niti slaže niti ne slaže sa tvrdnjom da nadležna tijela pravovremeno poduzimaju mjere za zaštitu okoliša, isto tako da turistička poduzeća imaju ekološko poslovanje te da vodeći hotelski lanci uspostavljaju programe za štednju resursa i smanjivanja otpada. Isti stupanj slaganja imaju i tvrdnje da je stanovništvo u destinaciji ekološki osviješteno i da je suradnja u turizmu uspostavljena za kreiranje strategija za održivi razvoj te da je definirana odgovornost za koordinaciju strateških aktivnosti. Većina ispitanika smatra da udruge imaju važnu ulogu u zaštiti okoliša. Većina se isto tako slaže da imaju pozitivan stav prema razvoju turizma u svojoj destinaciji. Pretpostavka je da ispitanici možda nisu dovoljno informirani o aktivnostima i poslovima dionika u turizmu ukoliko ne rade u turizmu ili nisu uključeni aktivno u turizam na neki drugi način zbog čega je moglo određivanje tvrdnja biti nejasno. Posebno veći udio starijeg stanovništva i ispitanika ispod 20 godina kojima je informiranje o ovoj temi teže.

10. Jeste li upoznati sa programom zaštite okoliša Istarske županije?

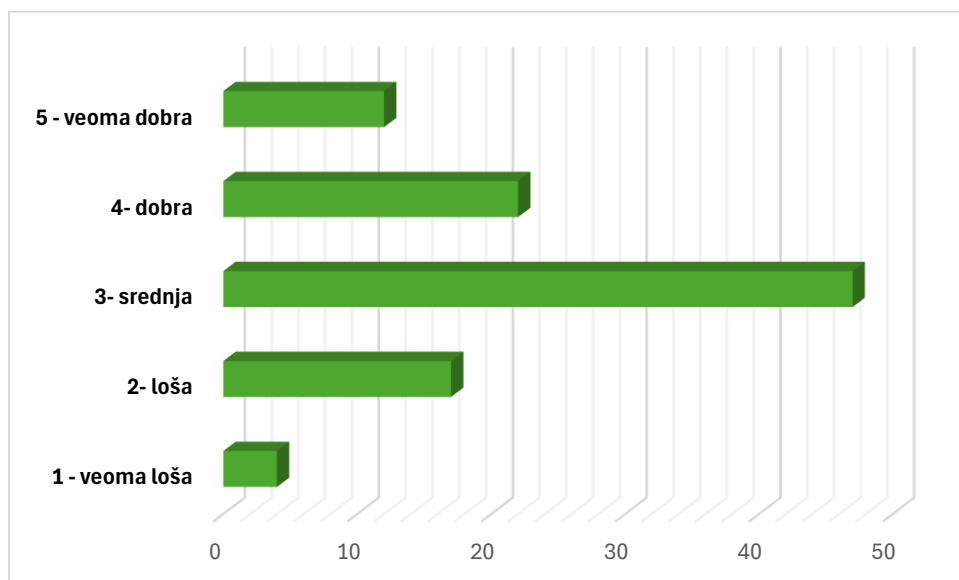
100 odgovora



Graf 9. Upoznatost sa programom zaštite okoliša Istarske županije

Izvor: izrada autora

Na pitanje jesu li upoznati sa programom zaštite okoliša Istarske županije, 56 posto ispitanika je odgovorilo na odgovor ne, dok je 44 posto označilo odgovor da. U nastavku anketnog upitnika ispitanicima je postavljeno pitanje da ocjene kvalitetu do sada donesenih strategija i planskih dokumenata Istarske županije vezanih uz zaštitu okoliša.

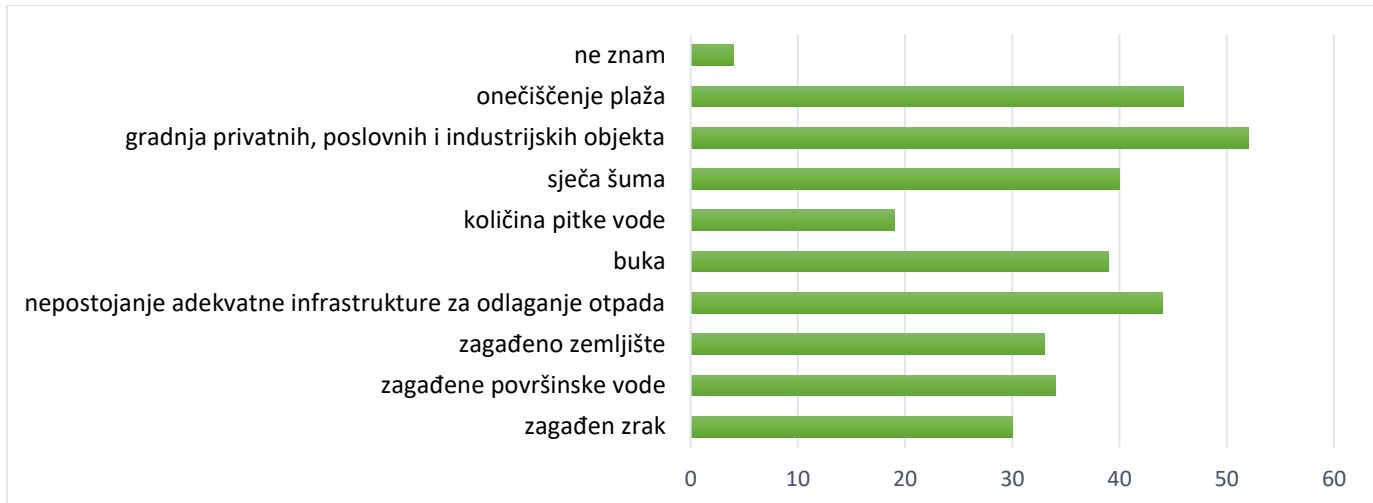


Graf 10. Kvaliteta donesenih strategija i planskih dokumenata Istarske županije

Izvor: izrada autora

U 11. pitanju ispitanici su ocijenili kvalitetu donesenih strategija i planskih dokumenata Istarske županije. Srednjom ocjenom označilo je 46 posto ispitanika te 21 posto ocjenom

dobra. Najmanji postotak ima ocjena veoma loše i iznosi 4 posto. Pretposljednje pitanje se odnosilo na najveće okolišne prijetnje u destinaciji zbog turističkih aktivnosti te su ispitanici imali mogućnost označavanja više odgovora.



Graf 11. Okolišne prijetnje

Izvor: izrada autora

Kao najveći problem u destinaciji koji utječe na okoliš ispitanici su naveli gradnju privatnih, poslovnih i industrijskih objekta, zatim onečišćenje plaža i nepostojanje adekvatne infrastrukture za odlaganje otpada, sječa šuma i buka čiji su udjeli preko 30 posto. Ostale prijetnje koje su ispitanici označili su zagađen zrak, zagađene površinske vode, zagađeno zemljište i količina pitke vode.

Prema dobivenim rezultatima istraživanja vidljivo je da stanovništvo Istarske županije primjećuje probleme koje pretjerani razvoj turizma donosi njihovoj okolini i okolišu. Iako se slažu kako destinacije u kojima žive prelaze svoje prihvatne kapacitete te da se izgradnjom turističkih smještaja prijeti okolišu, imaju pozitivan stav prema razvoju turizma te uviđaju njegove benefite za zajednicu i očuvanje kulturne baštine. Unatoč većem postotku ispitanika koji su upoznati sa konceptom održivog razvoja, veliki udio nije informiran o toj temi te nisu upoznati sa programom zaštite okoliša. Nedovoljna informiranost i neuključenost ispitanika u turistički sektor mogući je razlog za nesudjelovanje u kreiranju strategija i preuzimanja odgovornosti i akcija za zaštitu okoliša u destinaciji. Unatoč tome važno je poticati i poboljšavati strategije za zaštitu okoliša u budućnosti, a dolaskom novih naraštaja moguće su pozitivne promjene u uključivanju stanovništva u održivi razvoj. Provedenim anketnim istraživanjem je potvrđena prva hipoteza koja govori da se proaktivnim strategijama može



smanjiti negativne utjecaje turizma na okoliš. Druga hipoteza koja govori da ubrzani rast posjećenosti turista rezultira smanjenjem kvalitete života lokalnog stanovništva Istarske županije nije potvrđena. Iako su u većini ispitanici pozitivno usmjereni na razvoj turizma, primjećuju negativne učinke koje turizam donosi, ali isto tako primjećuju i nastojanje dionika turizma da se okoliš zaštiti te smatraju da im kvaliteta života nije smanjena zbog utjecaja turizma.

## Zaključak

Turizam predstavlja ključnu gospodarsku aktivnost u Istri s iznimno pozitivnim ekonomskim utjecajem, no istovremeno nosi i određeni utjecaj na okoliš. S obzirom na potencijal za daljnje korištenje prirodnih resursa u svrhu turizma, Istra se sve više usmjerava prema održivom razvoju. Turizam u Istarskoj županiji trebao bi pratiti pomak u razvoju svjetskog turizma prema kvaliteti te se postepeno okrenuti od masovnog turizma prema selektivnim oblicima sa naglašenom kvalitetom. To uključuje važnost povijesne i kulturne baštine kao turističkog potencijala te zaštitu, očuvanje i promociju prirodnih atrakcija s obzirom da Istra ima sve potrebne resurse. Prirodni okoliš je ključan za razvoj turizma Istre, ne samo jer određuje samu lokaciju destinacije, već i može samo po sebi biti turistička atrakcija. Iz turističke ponude Istre vidljivo je kako se velika većina bazira na prirodnim atrakcijama te se održivi razvoj uvodi kao najprihvatljiviji koncept kojim će se razvijati turizam u budućnosti.

U suvremenom dobu razvoja turizma, sezonalnost kao i konstantno povećanje broja turista u destinaciji primjećuju se kao izazovi. Zbog promjene u trendovima i preferencijama okreće se selektivnijim oblicima turizma koji bi u budućnosti mogli smanjiti intenzitet opterećenja prostora, bez da se premaše granice njegove nosivosti. Posebnu vrijednost ima kulturno-povijesna baština čijom se obnovom i održavanjem ne doprinosi samo razvoju kulturnog turizma već je i sastavni dio svih posebnih oblika turizma. Nositelji turističke ponude iz tog razloga imaju važnu ulogu u zaštiti okoliša te o njihovoj osviještenosti i znanju ovisi utjecaj na okoliš te će to dugoročno omogućiti i njima da očuvaju svoje resurse za buduće aktivnosti.

Budući razvoj održivog turizma Istre, čiji je cilj i povećanje dodane vrijednosti i podizanje kvalitete, obuhvaća razvoj novih turističkih proizvoda, promjenu strukture smještaja te unaprjeđenje praksi u upravljanju turizmom i marketingom. Turizam svojim pozitivnim ekonomskim utjecajem može omogućiti da se pravilnim planiranjem i usmjeravanjem daljnjeg razvoja osiguraju sredstva koja će se pravilno raspodijeliti na mjere za zaštitu korištenih turističkih resursa. Time bi bila moguća ravnoteža između razvoja i zaštite, a da se potencijalne negativne učinke spriječi ili barem smanje posljedice.

## Reference

- Afrić Rakitovac, K. 2011. *Smjernice razvoja kulturnog turizma ruralnog prostora Istre*. Sveučilište Jurja Dobrile, Odjel ekonomije i turizma „Dr. Mijo Mirković“
- Baletić, Z. 1995. *Ekonomski leksikon*. Zagreb: Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“ i Masmedia,
- Bertić, I. 1997. Istra – geografska obilježja. *Geografski horizont*, vol. 43, br. 2. 11-34
- Blažević, B. 2007. *Turizam u gospodarskom sustavu*. Opatija: Fakultet za turistički i hotelski menadžment.
- Breslauer, N., M. Gregorić i I. Hegeduš. 2015. Održivi razvoj turizma u Međimurskoj županiji. *Obrazovanje za poduzetništvo - E4E 5*, br. 1, 99-109.
- Brundtland, G. H. 1987. Our common future - Call for action. *Environmental Conservation*, 14(4), 291-294.
- Buzjak, N. 2008. Geo ekološko vrednovanje speleoloških pojava Žumberačke gore. *Hrvatski geografski glasnik*, vol. 70., br. 2., str. 73-89.
- Cetina, E. 2022. Održivi razvoj turizma u Hrvatskoj. *Zbornik Istarskog veleučilišta - Rivista dell' Università Istriana di scienze applicate*, 1(1), 80.-86.
- Cetinski, V. 2005. *Strateško upravljanje razvojem turizma i organizacijska dinamika*, Opatija: Fakultet za hotelski menadžment, 23.
- Curić, Z., N. Glamuzina, i V.T. Opačić. 2012. Contemporary Issues in the Regional Development of Tourism in Croatia. *Hrvatski geografski glasnik* 74 (1), 19-40
- Čavlek, N. i D. Prebežac. 2011. *Turizam – ekonomske osnove i organizacijski sustav*, Zagreb: Školska knjiga, 125.
- Čović, K., A. Bilal Zorić i M. Buljat. 2023. 'Mjerenje izravnih ekonomskih učinaka turizma TSA metodom: statistička analiza rezultata za Hrvatsku i odabrane zemlje EU', *ET<sup>2</sup>eR – ekonomija, turizam, telekomunikacije i računarstvo*, V(1), str. 41-48.
- Črnjar, M. 2002. *Ekonomika i politika zaštite okoliša*. Ekonomski fakultet Rijeka i Glosa Rijeka, str. 25
- Črnjar, M. i K. Črnjar. 2009. *Menadžment održivoga razvoja*, Rijeka: Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu u Opatiji Sveučilišta u Rijeci Glosa, str. 78.
- Damijanić, A. T., i N. Luk. 2021. Korištenje ekološkog certificiranja kao alata poticanja održivog razvoja turističke destinacije-analiza mrežnih stranica dionika u turizmu Jadranske Hrvatske. *Ekonomika Misao i Praksa* 30(2), 609-628.

Dodds, R., Butler, R. 2019. The phenomena of overtourism: a review. *International Journal of Tourism Cities*, 5(4), 519-528.

Državni zavod za statistiku, [https://web.dzs.hr/Hrv/Covid-19/turizam-dolasci\\_i\\_nocenja\\_2022.html](https://web.dzs.hr/Hrv/Covid-19/turizam-dolasci_i_nocenja_2022.html) (pristupljeno 5. svibnja 2024.)

Državni zavod za statistiku. 2022. *Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2021. Prvi rezultati po naseljima*. Državni zavod za statistiku: Zagreb, <https://podaci.dzs.hr/media/ixpn5qzo/si-1711-popis-stanovnistva-kucanstava-i-stanova-2021-prvi-rezultati-po-naseljima.pdf> (pristupljeno 8. svibnja 2024.)

Encyclopedia of Tourism (ur. Jafar Jafari). 2000. Routledge, London, New York

Europska komisija. 2020. *Factsheet: The EU helps reboot Europe's tourism*. Bruxelles: Europska komisija - informativni pregled, 1-2

Galičić, V., i M. Laškarin 2016. *Principi i praksa turizma i hotelijerstva*. Opatija: Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu

Geotech, <https://www.geotech.hr/geoloska-grad-a-istre/>, (preuzeto 15. ožujka 2024.)

Green Destinations, <https://www.greendestinations.org/wp-content/uploads/2022/11/Region-of-Istria-Eco-Domus.pdf> (preuzeto 8. svibnja)

Gregorić, M., Somođi, Đ. i Patafta, T. 2019. Društveno odgovorno poslovanje u hotelijerstvu na području Međimurja kao turističke destinacije kontinentalne Hrvatske. *Obrazovanje za poduzetništvo - E4E*, 9 (1), 23-39.

Grofelnik, H. 2019. Je li održivi razvoj turizma ostvariv?. *Geografski horizont* 65.1, 21-34.

Gongeta, S., Roša, A. i Garvanović, D. 2020. Zakonodavstvo zaštite okoliša u Europskoj Uniji – izazovi i utjecaj na gospodarstvo. *Tranzicija*, 23 (46), 75-86.

Gunn, C. A. 1972. *Vacationscape: Designing Tourist Regions*. Austin, TX: Bureau of Business Research, University of Texas

Hitrec, T. 2002. Održivi turizam i okoliš u žiži interesa Vijeća Europe. *Turizam* br. 2., 457- 459.

Hrvatski geološki institut. 2013. Zagreb: Hrvatski geološki institut. [https://www.istra-istra.hr/fileadmin/dokumenti/gospodarstvo/2013/Rudarsko\\_geoloska\\_studija\\_IZ/NASLOVNICA.pdf](https://www.istra-istra.hr/fileadmin/dokumenti/gospodarstvo/2013/Rudarsko_geoloska_studija_IZ/NASLOVNICA.pdf) (preuzeto 15. svibnja 2024.)

Institut za turizam. 2023. *Tomas Hrvatska 2022/2023*. Zagreb: Institut za turizam. <https://www.htz.hr/sites/default/files/2023-12/TOMAS%20Hrvatska%202022%20-%202023.pdf> (preuzeto 18. ožujka 2024.)

Istarska županija. 2023. Strateška studija utjecaja na okoliš Istarske županije. Zagreb: Istarska županija [https://www.istra-europa.eu/wp-content/uploads/2024/02/Strateska-studija-utjecaja-na-okolis\\_PR-IZ\\_final.pdf](https://www.istra-europa.eu/wp-content/uploads/2024/02/Strateska-studija-utjecaja-na-okolis_PR-IZ_final.pdf) (preuzeto 20. svibnja 2024.)

Istarska županija. 2019. *Plan razvoja Istarske županije za razdoblje od 2022.-2027.* [https://www.istraistria.hr/media/filer\\_public/8e/80/8e80157ec4544217b2c1c6e592c64a92/240206\\_stanje\\_plana\\_2022-2027.pdf](https://www.istraistria.hr/media/filer_public/8e/80/8e80157ec4544217b2c1c6e592c64a92/240206_stanje_plana_2022-2027.pdf) (pristupljeno 5. svibnja 2024.)

Istarska županija. 2019. *Program zaštite okoliša Istarske županije za razdoblje od 2019. - 2023.* Zagreb: Istarska županija. [https://www.istra-istria.hr/media/filer\\_public/df/96/df96774b-02c7-479d-9db2-d19b45cff7e9/program\\_zastite\\_okolisa\\_iz\\_2019\\_2023.pdf](https://www.istra-istria.hr/media/filer_public/df/96/df96774b-02c7-479d-9db2-d19b45cff7e9/program_zastite_okolisa_iz_2019_2023.pdf) (pristupljeno, 23. ožujka)

Istarska županija. 2019. *Izvešće o stanju okoliša Istarske županije za razdoblje od 2014. do 2018.godine.* [https://www.istraistria.hr/media/filer\\_public/42/86/428639a58e5d47a48cd8d797c0cf5e03/210713\\_izvjesce\\_stanje\\_okolisa.pdf](https://www.istraistria.hr/media/filer_public/42/86/428639a58e5d47a48cd8d797c0cf5e03/210713_izvjesce_stanje_okolisa.pdf) (pristupljeno 5. svibnja)

Istra kao destinacija održivog turizma, <https://karlobag.eu/gospodarstvo/istra-kao-destinacija-odrzivog-turizma-tijekom-cijele-godine--karlobageu-sh510>, (preuzeto 26. veljače 2024.)

Jambrović, F. 2014. Mjere i postupci zaštite okoliša i obrazovanje o zaštiti okoliša. *Zbornik radova Međimurskog veleučilišta u Čakovcu*, vol. 5, br. 1, str. 49-54.

Kušen, E. 2001. Turizam i prostor Klasifikacija turističkih atrakcija. *Prostor*, vol. 9, br. 1(21), str. 1-12.

Lončar, N. 2005. Geomorfologija, Istarska enciklopedija, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, M. Bertoša, R. Matijašić (ur.) Zagreb, 249- 252.

Lončar, J. 2019. Globalizacija i/ili održivi razvoj?. *Geografski horizont*, vol. 65, br. 2, str. 7-16.

Marković, S. 2019. Istraživanje zadovoljstva posjetitelja zaštićenih područja Istarske županije. *Journal of Applied Health Sciences*, 5 (2), 265-275.

Magaš, D., K. Vodeb, i Z. Zadel. 2018. *Menadžment turističke organizacije i destinacije*. Opatija: Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu

Milardović, A. 1999. *Globalizacija*, Osijek-Zagreb-Split, Pan liber, str. 3.

Miko, S., Kruk, B., Dedić, Ž., Kruk, L., Peh, Z., Kovačević Galović, E., Gabrić, A., Matičec, D., Fuček, L., Palenik, D. & Oštrić, N. 2013. Rudarsko-geološka studija potencijala i gospodarenja mineralnim sirovinama na području Istarske županije. Hrvatski geološki institut.

Ministarstvo turizma i sporta, <https://mint.gov.hr/print.aspx?id=23695&url=print>, (preuzeto 2. svibnja 2024.)

Odras- Održivi razvoj zajednice. 2015. Globalni ciljevi održivog razvoja do 2030. Zagreb: Odras. [https://www.odraz.hr/wp-content/uploads/2020/03/globalni-ciljevi\\_or\\_final\\_web.pdf](https://www.odraz.hr/wp-content/uploads/2020/03/globalni-ciljevi_or_final_web.pdf)

Petrić, H. 2013. Neke bilješke o malom ledenom dobu (s malim osvrtom na Istru). *Zbornik javnih predavanja*: 149-159.

Pregled postignuća Republike Hrvatske u ostvarivanju Milenijskih ciljeva razvoja za razdoblje od 2006. do 2010. godine,

[https://ravnopravnost.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/preuzimanje/dokumenti/nac\\_strat/Pregled%20postignu%20c4%87a%20Republike%20Hrvatske%20u%20ostvarivanju%20Milenijskih%20ciljeva%20razvoja%20za%20razdoblje%20od%202006.%20do%202010.%20godine.pdf](https://ravnopravnost.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/preuzimanje/dokumenti/nac_strat/Pregled%20postignu%20c4%87a%20Republike%20Hrvatske%20u%20ostvarivanju%20Milenijskih%20ciljeva%20razvoja%20za%20razdoblje%20od%202006.%20do%202010.%20godine.pdf), (preuzeto 21. ožujka 2024.)

Raguž, B. 2023. Početci svijesti o zaštiti okoliša na području Europske unije. *Filozofska istraživanja*, 43 (2), 367-382.

Radio-maestra.hr, <https://www.radio-maestral.hr/istra/odrzan-okrugli-stol-odrzivi-turizam-u-istarskoj-zupaniji/>, preuzeto 26.03.2024.

Racz, A. 2020. Međuutjecaj klimatskih promjena i turističke djelatnosti – narativni pregled. *Journal of Applied Health Sciences = Časopis za primijenjene zdravstvene znanosti*, 6 (1), 91-115.

Smajlović, S. 2023. Budućnost turizma. *Tranzicija*, 26. (51.), 115-125.

Smolčić Jurdana, D. 2003. Tržišna uvjetovanost menadžmenta okoliša u turizmu. *Tourism and hospitality management*, 9 (2), 153-162.

*Strategija razvoja održivog turizma do 2030.* 2023. Narodne novine, br. 2 [https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/full/2023\\_01\\_2\\_18.html](https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/full/2023_01_2_18.html), (preuzeto 18. ožujka 2024.)

Sunara, Ž., S. Jeličić, i M. Petrović. 2013. Održivi turizam kao konkurentna prednost Republike Hrvatske. *Zbornik radova Međimurskog veleučilišta u Čakovcu* 4.1, 83-88.

Škrinjarić, T. 2011. Istraživanje inozemne turističke potražnje u Hrvatskoj primjenom analize panel podataka. *Acta turistika*, Vol. 23, No. 2, str. 147

Šuligoj, M. 2015. *Retrospektiva turizma Istre*. Koper: Založba Univerze na Primorskem

Tomić Reljić, D., Čaldarović, O. i Butula, S. 2020. Modeling the experts' attitudes on natural qualities of the landscape within the river Neretva valley. *Journal of Central European Agriculture*, 21 (4), 881-895.

Uravić, L., i M. Toncetti Hrvatina. 2009. Značaj stranih investicija za turizam Istre. *Economic research - Ekonomska istraživanja*, 22(1), str. 81-97.

Vojnović, N. 2016. *Održivi turizam unutrašnje Istre*. Pula: Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

Vujić, V., ur. 2005. *Održivi razvoj turizma*. Opatija: Fakultet za turistički i hotelski menadžment

Zavod za prostorno uređenje Istarske županije. 2017. *Izvešće o stanju u prostoru Istarske županije 2013.-2016.* Pula: Zavod za prostorno uređenje Istarske županije. [https://www.istra-istria.hr/media/filer\\_public/be/a0/bea0730d-6b1e-432c-9bd5-345239aafb9f/broj08-od-25-04-2018.pdf](https://www.istra-istria.hr/media/filer_public/be/a0/bea0730d-6b1e-432c-9bd5-345239aafb9f/broj08-od-25-04-2018.pdf), (preuzeto 5. svibnja)

Zelena Istra. 2012. *Šumski istraživači*. Pula: Zelena Istra. [https://www.zelena-istra.hr/media/filer\\_public/03/07/0307cc63-cbea-4b45-bb93-ea436672b3c0/sumski\\_istrazivaci.pdf](https://www.zelena-istra.hr/media/filer_public/03/07/0307cc63-cbea-4b45-bb93-ea436672b3c0/sumski_istrazivaci.pdf) (preuzeto 20. ožujka 2024.)

Žafran, I. 2023. Suvremeni razvoj turizma temeljenog na prirodi – obilježja i aspekti proučavanja. *Hrvatski geografski glasnik*, 85 (1), 149-180.

# Popis ilustracija

## Tablice

Tablica 1.	Dolasci i noćenja turista	
166		
Tablica 2.	Tvrdnje o ekološkom utjecaju turizma	37
Tablica 3.	Tvrdnje o ulozi dionika turizma u zaštiti okoliša	40

## Grafikoni

Graf 1.	Prihodi i rashodi od turizma	9
Graf 2.	Mjesto boravka ili prebivališta	35
Graf 3.	Spol	35
Graf 4.	Dob	36
Graf 5.	Razina obrazovanja	36
Graf 6.	Bavite li se Vi s nečim od sljedećeg?	37
Graf 7.	Jeste li upoznati sa konceptom održivog razvoja?	39
Graf 8.	Kretanje u smjeru održivog razvoja	39
Graf 9.	Upoznatost sa programom zaštite okoliša Istarske županije	41
Graf 10.	Kvaliteta donesenih strategija i planskih dokumenata Istarske županije	41
Graf 11.	Okolišne prijetnje	42